

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for miljøvitenskap og teknologi
Institutt for naturforvaltning

Masteroppgave 2015
30 stp

Naturforvalternes holdninger til naturbasert reiselivsutvikling - En undersøkelse fra nasjonalparkene i Nord-Gudbrandsdalen, Hardangervidda og Ytre Hvaler

Managers Attitudes towards Nature-based Tourism
Development - A Survey from National Parks in
Nord-Gudbrandsdalen, Hardangervidda and Ytre
Hvaler

Christel Andrea Marman Tangnes

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg nå mine år på universitetet i Ås, masteroppgaven er skrevet på Institutt for naturforvaltning (INA), Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Jan Vidar Haukeland som har vært tålmodig og ved hvert møte hjulpet meg til å senke skuldrene og bistått på det faglige i oppgaven. Analysen i oppgaven er bygget på PROTOUR-prosjektet og dataene er hentet herifra. Takk til respondentene som har tatt seg tid til å svare på undersøkelsen.

Mange takk til Karen Cecilie som har bidratt med korrekturlesing av oppgaven, og til Siri og Rory som har hjulpet med den engelske oversettelsen - det settes stor pris på! Jeg vil også rette en takk til studiekolleger Maren og Lena. Tenker på alle de koselige lunsjtunder og tiden vi har delt med hverandre i denne hektiske perioden. En takk går også til mine firbente venner; Kenzie og Nila for at dere har fått meg ut til frisk luft og gitt meg mye glede.

Stor takk til familie og venner, ikke minst Martin som alltid er der for meg og har troen på meg. Dere har gitt meg motivasjon og holdt ut med meg i denne perioden, uten dere hadde jeg ikke klart dette.

Takk til alle dere som har hjulpet meg til å nå målet mitt: levere masteroppgaven!

Ås, 14. desember 2015

Christel Andrea Marman Tangnes

Sammendrag

Oppgaven handler om norske naturforvalteres syn på naturbasert reiselivsutvikling i norske nasjonalparker. Datagrunnlaget er hentet fra forskningsprosjektet PROTOURs undersøkelser blant ansatte i norsk forvaltningssektor, og har bestått av 137 personer som arbeider i kommune, fylkeskommune, fjellstyre/fjelloppsyn, Statens naturoppsyn, Fylkesmannen, Direktoratet for naturforvaltning og Miljøverndepartementet. Oppgaven ser på følgende tre forskningsspørsmål:

1. Hvordan forvaltningen ser på reiselivsutvikling i og omkring nasjonalparkene.
2. Forvalternes holdninger til ulike aktiviteter i nasjonalparker – delt i tradisjonelt og moderne friluftsliv.
3. Ønskeligheten av og begrunnelsen for fysiske tilretteleggingstiltak i og omkring nasjonalparker.

Resultatene viser at forvaltningen i stor grad ser på nasjonalparkene som en positiv mulighet for norsk reiseliv, og de fleste respondentene har et ønske om å utvikle reiselivet i parkene. Det er imidlertid sterkt delte meninger om de er villige til å endre verneforskriftene ved å implementere reiseliv som en strategi i parkens lovverk. Dette forklares ved at mange forvaltere mener verneverdiene bør settes først, og at bruk ikke må gå på bekostning av vern. Respondentene mener at det er randsonene som har størst potensiale for næringsutvikling i form av turisme, dette for i størst mulig grad å kunne skjerme verneverdiene inne i parken.

Tradisjonelt friluftsliv ble rangert som respondentenes foretrukne form for aktivitet i nasjonalparkene. En av grunnene til dette kan være at man ikke er godt nok kjent med de skadene moderne friluftsliv kan forårsake. Motorisert ferdsel er den minst foretrukne aktivitetsformen.

Tilrettelegging i form av servicetiltak og som forvaltningsverktøy anses som positivt. Forvalterne oppgir at de ønsker å øke verdiskapning i bygdene og snu en negativ trend med fraflytting. I tillegg understreker respondentene at forvaltningen må være ansvarlige i prosessen med tilrettelegging, for å ha best mulig kontroll. Av mulige tilretteleggingstiltak ble skilting, naturinformasjonstavler og opparbeidede stier rangert som mest ønskelig. Tilrettelegging for rullestolbrukere og utarbeiding av fiskeplasser ble rangert lavt. Nederst rangerte respondentene søppelkasser som det minst ønskelige tilretteleggingstiltaket. Forvalterne oppgir at de ser nytten av en kanalisert ferdsel i nasjonalparkene, og flere stiller seg positive til en soneinndeling.

Nøkkelord: Reiselivsutvikling, Nasjonalparkforvaltning, Tilrettelegging, Bruk og vern, Paradigmeskifte, Naturbasert reiseliv, Forvaltningsenhetenes syn, Tradisjonelt og moderne friluftsliv.

Abstract

This thesis deals with Norwegian national park managers' assessments of nature-based tourism development in Norwegian national parks. The data are generated in a research project's (named PROTOUR) survey among employees in the Norwegian management sector, and consisted of 137 nature managers working in the municipalities, the county administrations, the department of environmental affairs ("fjellstyre / fjelloppsyn" and "Statens Naturoppsyn"), the County Governors, the Directorate for Nature Management and the Environmental Protection Agency. The study considered the following three research questions:

1. How management looks at tourism development in and around national parks
2. The managers' attitudes towards various activities in national parks - divided into traditional and modern outdoor activity
3. The desirability and justification for physical facilitation measures in and around national parks

The results show that the management largely look at the national parks as a positive opportunity for Norwegian tourism, and most respondents have a desire to develop tourism in the parks. However, the management is more reluctant to change protection regulations by implementing tourism development as a primary goal for the national parks. This is can be explained by the managers' beliefs that conservation values should be given first priority, and that recreational use should not be at the expense of conservation. Respondents believe that the buffer zone areas possess the greatest potential for economic development in terms of tourism. This approach would also protect the conservation values within the parks' borders.

Traditional outdoor recreation was ranked as respondents' preferred form of activity within the national parks. One reason for this may be that they are not familiar with the environmental consequences of modern outdoor activities. Motorized traffic is deemed the least desirable among the activities.

Facilitation in terms of service measures and management tools are considered positive. Managers report that they want to increase value creation in rural communities and reverse a negative trend of depopulation. In addition, respondents emphasize that the management must participate in the process of facilitation, to control the outcome. Amongst the possible facilitation measures that were rated the most desirable were: signposting, informative and educational information boards, and manmade trails. Major interventions concerning wheelchair use and development of fishing grounds were given low priority. The respondents rated dustbins as the least desirable facilitation measure. Managers report that they see the benefits of channelling tourism visitation in national parks, and several managers are positive to implementing a zoning system.

Keywords: Tourism Development, National Park Management, Facilitation, Use and Protection, Paradigm Shift, Nature-based Tourism, Management Sector View, Traditional and Modern Outdoors Activity

Innhold

Innledning	1
1.1 Bakgrunn.....	1
1.2 Problemstilling/målbeskrivelse.....	3
1.3 Oppbygging av oppgaven.....	3
2.0 Teori og litteratur.....	4
2.1 Begrepsforklaringer og definisjoner	4
2.2 Nasjonalparkenes historie.....	5
2.3 Internasjonale forpliktelser	7
2.4 Naturmangfoldloven.....	8
2.5 Samarbeid mellom forvaltningen og reiselivsnæringen	9
2.6 Paradigmeskifte	11
2.7 Eksempler på vellykket samarbeid	12
2.8 Turisme i vernede områder	13
2.9 Tradisjonelle og moderne aktiviteter	15
2.10 Nasjonalpark som merkevare.....	16
2.11 Tilrettelegging i nasjonalparker	18
2.11.1 Verktøyet ROS-modellen.....	19
2.13 Presisering av problemstilling	21
3.0 Metode	22
3.1 Introduksjon.....	22
3.2 Områdebeskrivelse	22
3.2.1 Nord- Gudbrandsdalen.....	23
3.2.2 Hardangervidda Nasjonalpark.....	26
3.2.3 Ytre Hvaler Nasjonalpark	27
3.3 Forvaltningsenheter som inngår i undersøkelsen	28
3.4 Datainnsamling	30
3.5 Videre bearbeiding av data.....	32
3.6 Styrker og svakheter.....	32
4.0 Resultater og diskusjon.....	34
4.1 Om respondentene	34
4.2 Hvordan ser forvaltningen på reiselivsutviklingen.....	37
4.2.1 Betydning av Norges nasjonalparker for reiselivet	37
4.2.2 Ønskeligheten av å utvikle det naturbaserte reiselivet	39
4.2.3 Ønskeligheten av bærekraftig reiselivsutvikling som del av verneformålet	42

4.3 Tradisjonelle og moderne aktiviteter	45
4.4 Fysisk tilrettelegging i og omkring nasjonalparkene.....	47
4.4.1 Fysisk tilrettelegging som hjelpemiddel	47
4.4.2 Ønskeligheten av at forvaltningsmyndighetene skal legge til rette.....	50
4.4.3 Hvilke former for tilrettelegging som er ønskelig.....	53
4.5 Oppsummering	54
5.0 Konklusjon.....	55
Litteraturhenvisning.....	56

Tabeller

Tabell 1: Norge stiger på topplisten.	13
Tabell 2: Fordeling av arbeidssted blant svarpersoner.	28
Tabell 3: Utvalg og andel svart, med antall og prosent.....	31
Tabell 4: Aldersgrupper fordeling på kvinner og menn i prosent	35
Tabell 5: Utdanningsbakgrunn til informantene, fordelt på kvinner og menn.	36
Tabell 6: Kommentarer til hvilken betydning nasjonalparkene har for reiselivet, i absolutt antall og prosent.	37
Tabell 7: Kommentarer til hvilken betydning nasjonalparkene har for reiselivet.....	38
Tabell 8: Kommentarer til ønskeligheten av utvikling av NBRL i tilknytning til nasjonalparker i absolutt antall og prosent.	40
Tabell 9: Kommentarer til ønskelighet for utvikling av NBRL i tilknytting til nasjonalparker.	40
Tabell 10: Kommentarer til bærekraftig reiselivsutvikling som en del av verneformålet, i absolutt antall og prosent.....	42
Tabell 11: Kommentarer til bærekraftig reiselivsutvikling som en del av verneformålet.	43
Tabell 12: Ønskelighet av konkrete aktiviteter i og omkring nasjonalparker. gjennomsnitt ut fra en skala fra 1 til 7 og differanser mellom ønskeligheten i og omkring nasjonalparkene	45
Tabell 13: Kommentarer til ønskeligheten av fysisk tilrettelegging, i absolutt antall og prosent.	47
Tabell 14: Kommentarer til ønskeligheten av fysisk tilrettelegging som et godt hjelpemiddel.	48
Tabell 15: Kommentarer til ønskeligheten av NBRL naturforvalterne selv legger til rette for, absolutt antall og prosent.....	50
Tabell 16: Kommentarer til ønskeligheten av NBRL naturforvalterne selv legger til rette for.	51

Tabell 17: Ønskeligheten av forskjellig former for tilrettelegging i og omkring nasjonalparkene	53
---	----

Figurer

Figur 1: Komponentene i naturbasert reiseliv	4
Figur 2: Faktorer som gir utslag i sårbarheten til en ressurs	4
Figur 3: Oversikt forvaltningsmyndighet og reiselivsnæringen med oppgavefordeling.....	10
Figur 4: Logo for Norges nasjonalparker	16
Figur 5: Tre faser i besøksforvaltningen	17
Figur 6: Organisasjonskart over tilbydere av reiselivsorganisasjoner rundt Jotunheimen.....	18
Figur 7: Soneinndeling i Fulufjellet nasjonalpark på svensk side.....	20
Figur 8: Oversiktskart over de tre forskningsområdene	23
Figur 9: Verneområde og kommuner i Nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdal.	24
Figur 10: Hardangervidda nasjonalpark med fylker.	26
Figur 11: Ytre Hvaler nasjonalpark.....	27
Figur 12: Respondentene fordelt på bosted, i prosent.	35
Figur 13: Nasjonalparkenes generelle betydning for reiselivet i Norge.....	37
Figur 14: Hvorvidt respondentene anser utvikling av NBRL i tilknytning til nasjonalparker som ønskelig.....	39
Figur 15: Om reiseliv bør bli en del av verneformålet.	42
Figur 16: Fysisk tilrettelegging som servivetiltak og som natureforvaltningstiltak.....	47
Figur 17: Om naturforvaltning skal legge til rette for nbrl i og omkring nasjonalparkene.....	50

Innledning

1.1 Bakgrunn

Naturbasert reiseliv i Norge er en raskt voksende næring med et stort potensiale til økt verdiskapning. Ifølge NHO Reiseliv (NHO Reiseliv 2015) kan dette bli en av landets viktigste næringer i fremtiden. Mellom 2001 og 2013 har opplevelsesbransjen blitt tredoblet, og reiselivsbransjen har sysselsatt 140 000 personer og omsatt for 70 milliarder (NHO Reiseliv 2015). I perifere områder preget av fraflytning kan naturbasert reiseliv få stor betydning for verdiskapning lokalt (Handels- og næringsdepartementet 2007). Etter at Stortingsproposisjonen "Fjellteksten" ble gitt ut i 2003 ble det åpnet for nye muligheter for kommersiell virksomhet i og omkring vernede områder. I denne proposisjonen blir det beskrevet hvor unik den norske naturen er og at de norske naturressursene kan gi sysselsetting og verdiskapning i fjellbygdene (St.prp. nr. 65 (2002-2003)). Jevnlig skrives artikler i avisene om fraflytting og nedgang i bygde-Norge; de unge lovende i bygdene flytter til storbyene og få av disse kommer tilbake. Ved å opprette arbeidsplasser og verdiskapning i bygdene, vil flere kunne skape et liv og bo i disse områdene. Med satsing på nasjonalparker og reiseliv kan flere få muligheten til å skape egne arbeidsplasser i bygde-Norge (St.prp. nr. 65 (2002-2003)).

I et vernet område er det ofte motstridende interesser, som den klassiske bruk- og vern-problematikken, men ved å fokusere på hvordan verneområder kan gi en bærekraftig lokal utvikling vil det kunne åpne for mer samarbeid for de involverte (St.prp. nr. 65 (2002-2003)). I strategien "Destinasjon Norge" har regjeringen satt som mål for arbeidet med reiselivsnæringen at myndighetene og andre reiselivsaktører samarbeider (Nærings- og handelsdepartementet 2012).

For at forvaltningen og næringsutviklingen skal kunne samarbeide, er det viktig å fokusere på mulighetene man har for å få til et godt samarbeid. Denne oppgaven ser på naturforvalternes holdninger til naturbasert reiselivsutvikling i tilknytning til norske nasjonalparker. I reiselivsstrategien Destinasjon Norge står det *"Regjeringen vil legge bedre til rette for utvikling av reiselivsprodukter i tilknytning til store verneområder, slik at verneområdene kan være en arena for opplevelser innenfor rammen av vernet for det enkelte område"* (2012 s. 57) – men hvor enig er egentlig forvaltningen i denne tilretteleggingen?

Denne oppgaven benytter resultater fra “Spørreundersøkelse om naturbasert reiseliv og forvaltning av nasjonalparker” som ble sendt ut i 2013 via det internettbaserte spørreskjemaverktøyet QuestBack. Disse resultatene er utgangspunktet til masteroppgaven. Spørreundersøkelsen er et ledd i forskningsprosjektet PROTOUR - Dynamiske forvaltningsperspektiver på reiselivsutvikling i norske nasjonalparker. Hensikten med prosjektet er å identifisere og analysere forvaltningsmessige forutsetninger for utvikling av naturbaserte reiselivsaktiviteter i norske nasjonalparker og i deres randsoner.

Nasjonalparkområdene som inngår i undersøkelsen er nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdalen, Hardangervidda nasjonalpark og Ytre Hvaler nasjonalpark. Utvalget er det samme som inngår i PROTOUR-prosjektet¹ og representerer et relativt stort innslag av reiselivsaktiviteter. Undersøkelsen ble sendt ut til ansatte tillagt forvaltningsoppgaver relatert til nasjonalparker, i kommuner, hos fylkesmenn, fylkeskommuner, fjellstyrer, nasjonalparkstyrer, naturoppsyn, direktorat og departementet. Oppgaven har både en kvantitativ og kvalitativ tilnærming, dette ved at respondentene har svart på spørsmål og fått muligheten til å kommentere sitt eget svar.

¹ Dynamiske forvaltningsperspektiver på reiselivsutvikling i norske nasjonalparker (PROTOUR) 2011-2014, et samarbeid mellom Transportøkonomisk institutt (TØI), Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) og Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) med internasjonal medvirkning fra Oregon State University (USA) og University of Otago (New Zealand), forsker på forvaltningens potensialer for å utvikle naturbaserte reiselivsaktiviteter i og omkring norske nasjonalparker. Finansiert av Norges forskningsråd (programmet Natur og Næring) og Norges Bondelag, prosjektgruppen består av syv forskere, ledet av Jan Vidar Haukeland.

1.2 Problemstilling/målbeskrivelse

I denne oppgaven ser jeg nærmere på hva naturforvaltere mener om naturbasert reiselivsutvikling i vernede områder og i randsonen omkring disse, delt inn i tre forskningsspørsmål.

1. Hvilken betydning mener de ansatte i forvaltningsenhetene at nasjonalparkene har for det norske reiselivet. Hvordan ser forvaltningen for seg utvikling i naturbasert reiseliv tilknyttet nasjonalparker og har de et ønske om at bærekraftig reiselivsutvikling bør bli en del av det sentrale verneformålet til nasjonalparkene.

2. I nasjonalparkene er det et utallig antall forskjellige aktiviteter som kan finne sted, alt fra guidede turer til hundekjøring -eller terrengsykling. Det er vanlig å skille aktivitetene i to; tradisjonelt og moderne friluftsliv. Jeg ønsker å se på forvalternes holdninger vedrørende hvilke aktiviteter de synes egner seg i nasjonalparker og hvilke som passer best i randsonen.

3. Fysisk tilrettelegging for besøkende kan være et godt hjelpemiddel i nasjonalparkforvaltningen. Jeg vil derfor undersøke hva forvalterne mener om fysisk tilrettelegging som et servicetiltak og som et naturforvaltningstiltak. Videre vil jeg se på hva slags type tilrettelegging de anser som positivt eller negativt, og hvilke typer tilrettelegging som er akseptert inne i nasjonalparkene og hvilke typer som foretrekkes utenfor.

1.3 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven tar først for seg relevant teori med begrepsforklaringer. I metodekapittelet beskrives områdene som inngår i studiet, forvaltningsenheter, hvordan data har blitt samlet inn, hva jeg har gjort for å analysere disse, samt oppgavens styrker og svakheter. Deretter vil jeg presentere funnene mine. Oppgaven er resultat og diskusjon slått sammen. Dette opplevdes mest hensiktsmessig og ryddig da de ulike temaer er godt avgrenset i forhold til hverandre.

Oppgaven er delt inn i de tre forskningsspørsmål. Til sist vil jeg trekke en konklusjon hvor jeg summerer oppgaven og gir forslag til videre forskning på temaet.

2.0 Teori og litteratur

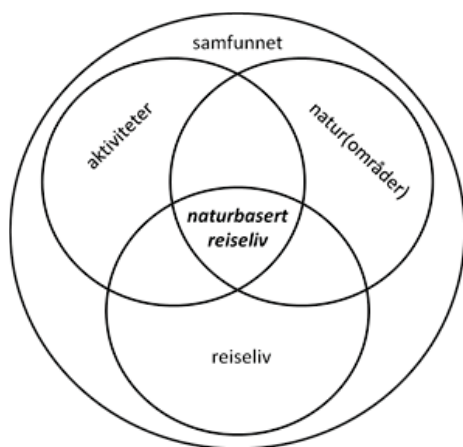
Dette kapitlet presenterer litteraturen som ligger til grunn for drøftingen i denne oppgaven. Jeg vil først redegjøre for diverse begreper, for deretter å ta et historisk blikk og se på relevante lover for vernede områder.

2.1 Begrepsforklaringer og definisjoner

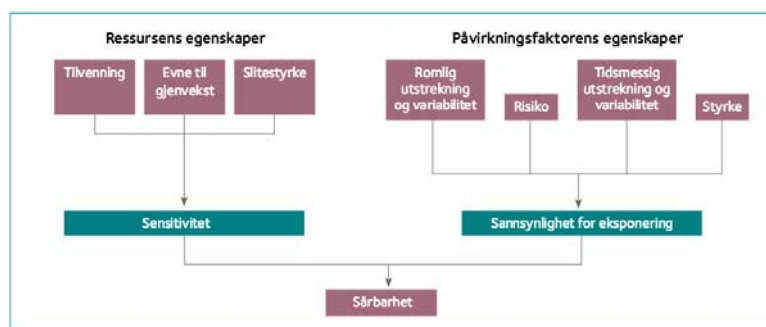
Randsoner - Område som grenser til verneområde eller ligger like ved. Arealplanleggingen gjennom plan- og bygningsloven er det kommunene som står ansvarlig for, og det er derfor kommunene som bestemmer bruken av randsonene.

Naturbasert reiseliv (NBRL) - I Norden er dette et begrep som er mye brukt. Fredman (2009) skriver at det ikke finnes en felles definisjon som det er enighet om i forskningen og beskriver behovet for å få en bred definisjon bygget på en generell definisjon av turisme. Jeg velger jeg å bruke Fredmans definisjon og dermed definere NBRL slik: ”*Naturbasert reiseliv omfatter menneskers aktiviteter når de befinner seg i naturområder utenfor sine vanlige omgivelser*” (Fredman et al. 2009 s. 24). Den naturbaserte reiselivsnæringen er også et samlebegrep for summen av bedrifter og organisasjoner som primært er rettet mot mennesker som besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser (Lundberg & Fredman 2012). Figur 1 viser komponentene av naturbasert reiseliv og dets påvirkning av samfunnet.

FIGUR 1: KOMPONENTENE I NATURBASERT REISELIV
AKTIVITETER, NATUROMRÅDER, REISELIV SAMT
VIRKNING PÅ SAMFUNNET RUNDT (FOSSGARD &
STENSLAND 2014).

FIGUR 2: FAKTORER SOM GIR UTSLAG I
SÅRBARHETEN TIL EN RESSURS (HAGEN ET AL.
2014; MILJØDIREKTORATET 2015B).

Sårbarhet – Evnen naturen med dets elementer har til å tilpasse seg endringer. Effekten av påvirkningen kan skje over lengre tid eller være momentant. Hvordan en ressurs takler forandringene varierer alt ettersom hvor robust ressursen er, egenskapene som påvirker sårbarheten er fremstilt i figur 2 ovenfor. Sårbarhet er tett knyttet til menneskelig aktivitet. For forvaltningen er forståelse omkring effekter av påvirkninger den viktigste kompetansen når forvaltningen skal fatte beslutninger (Hagen et al. 2014).

Verdiskapning – I denne oppgaven menes næringsmuligheter som kan skape muligheter for arbeid og tilføre midler til lokalsamfunnet.

Tilrettelegging – Dette har et stort spenn og kan være fysiske tiltak som stier, informasjonstavler, merking av løyper, rasteplass og utsiktssteder. Målet for tilrettelegging er å legge til rette for økt friluftslivsaktivitet. Tilrettelegging kan også være større infrastrukturelle tiltak og servicetilbud i form av parkeringsplasser, brøyting av veier og organisering av kollektive transporttilbud. Det er vanlig å utføre tilretteleggingen så naturvennlig som mulig med først og fremst vurdering av nødvendigheten av tiltak. Deretter, om vektleggingen for tiltak veide mest, utføre det tiltaket som gir minst miljøbelastning. Tilrettelegging skal skje med minst mulig inngrep i naturen og med kvalitet på friluftsopplevelsene (Miljødirektoratet 2010b).

2.2 Nasjonalparkenes historie

Naturen innehar mange ressurser, men er også sårbar. Denne sårbarheten gjør at naturen må forvaltes på en god måte. Historien viser flere eksempler der fellesgoder ikke har blitt forvaltet på en samfunnsøkonomisk god måte, hvis det ikke har vært noen som har vaktet fellesgoden (Store norske leksikon 2014). Fellesgoder kan være naturområder og ressurser i den. Økologen Hardin omtalte fellesgodeproblemet i ”The tragedy of the commons”, som på norsk kalles allmenningens tragedie, og nevner blant annet forurensning som effekt av dette (1968). Andre kjente eksempler er vannmangel, avskoging, overfiske og global oppvarming. La oss ta et eksempel med fisket i et område. Dersom alle fiskerne fanger litt fisk vil dette ikke være et problem, men om alle tar litt ekstra fangst hver gang vil det, over lengre tid, overskride naturens egen bæreevne og fiskebestanden vil lide. Mange brukere av ressursen tenker på sitt eget beste og ikke på hvordan bruken påvirker ressursen i det lange løp. En løsning på dette kan være å privatisere fellesgodene eller at myndighetene overtar og legger

begrensninger for bruken. En tredje løsning er at brukerne organiserer seg og tar et felles samfunnsansvar. Dersom dette ikke skjer vil ressursene potensielt kunne bli overlastet (Store norske leksikon 2014). I Norge er det forvaltningsmyndighetene som er vokterne av den norske naturen.

Helt siden 1910 har Norge hatt lovverket *Lov om Naturfredning* og i internasjonal sammenheng ble dette sett på som bemerkelsesverdig tidlig (Hågvar & Huse 2005). Forvaltningen av vernede områder har lenge vært et statlig ansvar og i 1972 ble Miljøverndepartementet opprettet (Klima- og miljødepartementet 2013). For å redusere konfliktnivået mellom myndighetene og lokale aktører ble lokal forvaltningsform innført i 2009. *”Modellen flytter forvaltningen fra det faglige og statlige byråkratiet ved fylkesmannen til et statlig oppnevnt styre sammensatt av politikere fra kommuner og fylkeskommuner med arealer innafor verneområdet”* (Lundberg et al. 2013 s. 1). Jobben til forvalterne er å *”forvalte verneforskriften i tråd med verneformålet og å gjennomføre nødvendige tiltak hvis verneverdier trues”* (Direktoratet for naturforvaltning 2006a s. 24).

Verden fikk sin første nasjonalpark allerede i 1872, Yellowstone nasjonalpark i USA (Heiberg et al. 2005). Parken ble vernet for å sikre et samspill mellom bruk og vern (Mose 2007). Parken fikk vernestatus med grunnlag i naturens egenverdi og ble sett på som en nasjonal arv (Hågvar & Huse 2005 s. 5). Det var ikke før nesten hundre år senere, i 1962, at Norge opprettet Rondane nasjonalpark. Lenge før den første norske nasjonalparken ble opprettet hadde Norge sin første naturvernlovgivning. På samme tidspunkt arbeidet flere frivillige organisasjoner med å verne små områder og mindre ressurser som trær og fossefall (Hågvar & Huse 2005). Rondane var den første nasjonalparken i rekken av dagens 37 nasjonalparker på fastlandet, og disse dekker pr i dag ca. 10 pst. av landets areal (Miljødirektoratet 2015a). Formålet med opprettelsen Rondane nasjonalpark er som følgende:

”Ta vare på et stort, sammenhengende og i det vesentlige urørt fjellområde, ta vare på et høyfjellsøkosystem med et egenartet og variert biologisk mangfold, ta vare på sentrale leveområder til villreinstammen i Rondane, sikre variasjonsbredden i naturtyper som Rondaneområdet omfatter, herunder innslag av høyereliggende bjørke- og barskog bevare landskapsformer og særpregede geologiske forekomster, ta vare på verdifulle kulturminner. Allmennheten skal fortsatt ha anledning til naturopplevelse gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.” (Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark 2003)

Rondanes verneformål la ikke naturbaserte reiselivsaktiviteter til grunn for opprettelsen, her har vern og bevaring av biologisk mangfold stått sentralt. I Norges grunnlov finnes en egen paragraf som omhandler miljø, under kapitlet om menneskerettigheter. Det vitner om hvor viktig det er for mennesker å ha tilgang på natur. § 112, tidligere §110b, i Grunnloven (1814) lyder som følger:

”Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten. Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd. Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.”

2.3 Internasjonale forpliktelser

Norge har forpliktet seg til å ta vare på den norske naturen gjennom flere internasjonale konvensjoner (Direktoratet for naturforvaltning 2006a). Konvensjonene som er mest sentrale i denne oppgaven er *FN-konvensjonen om biologisk mangfold*, *Bernkonvensjonen*, *Ramsarkonvensjonen*, *Bonnkonvensjonen* og *Verdensarvkonvensjonen*. FN-konvensjonen har spesielt hatt mye å si for det norske lovverk, handlingsplaner og har gitt ulike føringer for hvordan forvaltningen i Norge arbeider i dag.

FN-konvensjonen om biologisk mangfold har som formål å ta vare på det biologiske mangfoldet, bærekraftig bruk av alt biologisk mangfold og rettferdig fordeling av utbyttet fra bruk av genetiske ressurser. Det er 195 fullverdige medlemmer i FN (FN-sambandet 2015). På et møte for FN i Japan i 2010, ble medlemslandene enige om å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2020. På møtet i Sør-Korea 2014 kom det frem at for å nå dette målet vil det innebære en betydelig innsats fra alle medlemsland (Diversity 2014). Under møtet i Malaysia i 2004 ble retningslinjer for biodiversitet og turisme godkjent. Målet med disse er å se sammenheng i privat og offentlig sektor, slik at infrastruktur og arealplanlegging *”baseres på prinsippene for bevaring og bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet”* (Direktoratet for naturforvaltning 2006a s. 11). Dette handler blant annet om bærekraftig turisme, å overvåke turisme og implementere turisme og biodiversitet til forvaltningen. For å følge opp avtalen har flere tiltak blitt gjort her i Norge, blant annet å implementere Naturmangfoldloven av 2009. I

senere tid er flere verneområder har blitt opprettet, og vi har fått artsdatabanken og programmet *Indeks og handlingsplaner for overvåkning av det biologiske mangfoldet* (Miljødirektoratet 2014).

Verdensarvkonvensjonen har som formål å "*sikre unike kultur- og naturområder, steder eller objekter mot ødeleggelse*". Med langsiktig og bærekraftig tankegang vil områder bli tatt vare på til fremtidige generasjoner. Denne konvensjonen er skrevet under av 190 land (Direktoratet for naturforvaltning 2006a; Miljødirektoratet u.å.-b). Når et område får godkjent status som verdensarv kan stedet få økt antall besøkende, da disse områdene på listen ofte er spennende reisemål (Direktoratet for naturforvaltning 2006a).

2.4 Naturmangfoldloven

Lov 19. Juni 2009 nr 100 om forvaltning av naturens mangfold, nml (Naturmangfoldloven 2009) som avløste Naturvernloven, gjør at samfunnet nå er bedre rustet til å takle dagens utfordringer. FN-konvensjonen om biologisk mangfold gir loven en ramme, Grunnlov §112 gir den en støtte og loven holder Norge i tritt med EU-direktivene om naturvern (Bugge 2011). Nml inneholder en rekke prinsipper for å bevare naturens diversitet. "*Denne loven kan kalles et virkemiddel i statens vernearbeid*" (Bugge 2011 s. 226). Lovens formål er å ta vare på naturen ved bærekraftig bruk. Prinsippene i nml (2009) som er relevante i denne oppgaven er som følger:

- Aktsomhetsplikten § 6: enhver atferd og virksomhet som ikke er regulert skal gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet.
- Krav til kunnskap § 8: beslutninger skal, så langt som det er rimelig, tas når kunnskap om økologien og effekter av påvirkninger er kjent og utføre konsekvensutredning der det er behov.
- Føre-var § 9: skal legges til grunn de ganger det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap om naturmiljøet.
- Økosystemtilnærming og samlet belastning § 10: når et økosystem blir påvirket skal de samlede kumulative virkningene vurderes.
- Beste tilgjengelige teknikker § 12: alltid velge den teknikken som er mest gunstig for naturen.

- Best lokalisering § 12: hensynet til naturmangfold skal tas i vurdering når lokalisering at et tiltak skal velges.
- Nasjonalparker § 35: ingen varig påvirkning av naturen skal finne sted, med mindre det vil styrke verneformålet, nasjonalparker skal ha en forvaltningsplan og i noen parker er det også aktuelt med skjøtselsplan.

Av disse punktene er det mye som kan gjøres i og omkring et verneområde. Det skal være en oppvakthet som ligger til grunn og gjør at det blir en langsiktig tankegang hvor eventuelle avbøtende tiltak tas i bruk.

2.5 Samarbeid mellom forvaltningen og reiselivsnæringen

” Norsk natur og kulturlandskap er viktige ressurser og fellesgoder som reiselivet drar nytte av. Det er særlig viktig å utvikle et godt samarbeid mellom ulike næringsaktører, miljø- og landbruksforvaltningen, og kommuner og fylkeskommuner” (Nærings- og handelsdepartementet 2012).

Med ulike interesser i et område blir det fort konflikter, særlig mellom forvaltningen og reiselivet (Mose 2007). Ulike ønsker om bruk av knappe ressurser som i et verneområde kan skape mange interessekonflikter. Forskjellige bruk i naturen er ofte, om ikke alltid, i konflikt med hverandre (McCool 2009) og det kan være vanskelig å skape det gode samarbeidet. Dette til tross for at flere studier viser at nettopp samarbeid mellom myndighetene/forvaltningen og reiselivsutvikling vil gi størst gevinst når det gjelder både verdiskapning og naturbevaring (Lundmark & Stjernström 2009; Mose 2007).

Reiselivsnæringen kan ofte føle misnøye til forvaltningen fordi de frykter restriksjoner og forbud på ressurser de er avhengige av i sitt tilbud av aktiviteter (Hammer 2007). Forskning viser derimot at forvaltningen ønsker å fremstå som en partner for reiselivsnæringen (Haukeland et al. 2013), så lenge det ikke går på bekostning av verneformålet. Et eksempel på tiltak som gagnet både reiselivsnæringen og forvaltningen er kurs for bedrifter som tilbyr moskussafari i Dovrefjell. Forvaltningsmyndigheten i Dovrefjell har tilbyd kurs for guidene slik at de på en bedre måte kan nærme seg moskusen uten at den og dens habitat blir negativt påvirket (Direktoratet for naturforvaltning 2006a). Guidene blir også bedre tilbydere ved at de får et større kunnskapsgrunnlag som de kan fortelle turistene og de kan være sikre på at ressursen (moskus) ikke vil bli overbelastet med for stor ferdsel.

NBRL i nasjonalparker blir best når forvaltningen og næringen har god kommunikasjon og sammen kan legge plan for reiselivet. Utmarksnæringen er gjerne lokale aktører som i de nye nasjonalparkene har vært tilstede alt før opprettelsen av nasjonalparken. For at det skal oppstå minst mulig konflikt i arbeidet med opprettelsen er det viktig at de lokale er med i verneprosessen (Velvin et al. 2012). Man trenger en integrering mellom behovet for beskyttelse og stedsutvikling. Beskyttelsen må ikke virke negativt for de lokale, men som en viktig ingrediens for utviklingen. I opprettelsesprosessen må forvaltningen legge til rette for at samarbeidet skal få mest mulig gli, dette ved å støtte og lytte til lokale behov og ønsker (Zachrisson et al. 2006).

FIGUR 3: OVERSIKT FORVALTNINGSMYNDIGHET OG REISELIVSNÆRINGEN MED OPPGAVEFORDELING (MILJØDIREKTORATET 2015B).

Reiselivet er en forretningsvirksomhet som bør drives av næringslivet og ikke av myndighetene (Jacobsen & Viken 2014). Forvaltningsmyndighetene ville i så fall hatt en dobbeltrolle hvor oppgaver både knyttet utvikling og vern vil være problematisk. Forutsetninger som mandat, faglig kompetanse og økonomi gir heller ikke forvaltningsmyndighetene mulighet til å drive reiselivet (Miljødirektoratet 2015b). Myndighetene arbeider med flere virkemidler for at reiselivsutvikling og samarbeid med næringen skal kunne skje. I samarbeidet er det viktig med en god rolleavklaring og oppgavefordeling. Forvaltningen har fokus på felles tiltak og reiselivsbedriftene har ansvar for det bedriftsrelaterte, se eksempler på oppgaver i figuren over (Miljødirektoratet 2015b). Det er vanlig med offentlig støtte gjennom tilrettelegging og subsidier til næringer, og gjennom dette kan integrering mellom næringsliv og myndigheter finne sted. Med samarbeidsprosjekter innen arealbruk, kulturformidling og miljøhensyn kan både næringen og myndighetene tjene på et samarbeid og kanskje finner nye løsninger som man ellers ikke ville funnet. Det viser seg at hensyn til miljøet styrkes og er lettere å ivareta når myndighetene er med i prosjektet og samarbeider med næringen (Jacobsen & Viken 2014). Oppgaver med for

eksempel utforming av brosjyrer er det hensiktsmessig å samarbeide om (Miljødirektoratet 2015b). Jacobsen skriver ”*kanskje er slike offentlig-private nettverkløsninger den beste måten å ivareta destinasjonsmarkedsføringen på fordi både næringen og folkets representanter da er med i styringen av aktivitetene*” (2014). Undersøkelser om økonomiske virkninger av reiseliv i ulike deler av landet viser at reiselivet har en vesentlig betydning både for lokale aktører og kommunene (Farstad & Dybedal 2008; Farstad & Dybedal 2010; Farstad & Dybedal 2012). Internasjonalt har andre land kommet lengre enn i Norge med å se på nasjonalparker i en større samfunnsmessig sammenheng (Haukeland 2015). I USA har McCool (2009) sett at samarbeid mellom forvaltningen og reiselivsnæringen har blitt en viktig strategi for områdebeskyttelse gjennom gjensidig enighet om at ingen av dem kan gjøre det alene.

2.6 Paradigmeskifte

Tidligere er vern brukt som et virkemiddel for et rent ønske om å bevare naturen. I dag blir verneområder i større grad enn tidligere sett på som turistattraksjoner og muligheter for regional og lokal utvikling (Haukeland 2015). I Norge har flere nasjonalparker fått justert verneformålene etter ”Fjellteksten” ble gitt ut, enten ved at forbudet mot kommersiell virksomhet ble avviklet eller en setning om verdiskapning har blitt satt inn i formålet. I IUCN (den internasjonale naturvernunionen) sin definisjon av nasjonalpark ser man et skifte i kategori II, økonomi blitt tatt med i tillegg til økologiske og sosiale vernemål (Gundersen & Strand 2014). Tidligere har naturvern vært et vern som beskytter naturen mot mennesker, til forskjell fra i dag, der vernet også skal være til nytte for folket (Haukeland 2011; Mehmetoglu 2007; Zachrisson et al. 2006). Et eksempel på dette er opphevingen av forbudet mot kommersiell turisme i verneforskriftene for Saltfjellet/Svartisen, Jotunheimen og Reisa nasjonalpark (Heiberg et al. 2005 s. 11). Videre resulterte dette i endringen i formålsparagrafen til Jotunheimen nasjonalpark, som i 2014 fikk innsatt setningen ”...høve til uforstyrra naturopplevingar gjennom naturvenleg og enkelt friluftsliv...” (Forskrift om Jotunheimen nasjonalpark 2014). Det finnes også flere eksempler på verneformål som har blitt endret, da de har vært til hinder for økt næringsutvikling (Direktoratet for naturforvaltning 2006a). I stedet for å jobbe mot turistene, skal forvaltningen nå arbeide for en bærekraftig bruk av verneområdene. Vi har flere bruksparker og verktøy som soneinndeling i parkene. Dette kan kanalisere hovedmassen av turister andre steder enn hvor naturen er mest sårbar. Dette arbeides med per dags dato, men er enda fragmentert og lite helhetlig. Lovverket,

forskrifter og veiledninger er enda ikke kommet helt på plass for at det naturbaserte reiselivet skal komme på dagsordenen. Det vil være nødvendig for reiselivsnæringen at forvaltningsmyndighetene og næringsutviklerne klarer å bygge et effektivt samarbeid gjennom en sterkere samordning og organisering (Haukeland 2015).

Det legges mer vekt på turisme nå enn tidligere i samfunnet (Zachrisson et al. 2006).

Velstandsutviklingen har gjort at flere reiser for ferie og fritid. Folk bruker mer tid og penger på ferie og ønsker å oppleve mer på kortere tid. Derfor må også reiselivsbedriftene holde en høy standard og kvalitet når det gjelder aktiviteter (Nærings- og handelsdepartementet 2012). Satt på spissen har Zachrisson beskrevet at før var naturen sett på som et museum, mens den i dag blir sett som en fabrikk for opplevelser (Zachrisson et al. 2006).

Det utarbeides i disse dager en ny stortingsmelding om norsk reiselivspolitik, men denne blir ikke offentliggjort før denne oppgaven er skrevet.

2.7 Eksempler på vellykket samarbeid

Etter reiselivsstrategien ”Destinasjon Norge” skal regjeringen legge til rette for samarbeid med NBRL, støtte nettverk og styrke framveksten av klynger på reiselivsarenaen (Nærings- og handelsdepartementet 2012). Klynger kan gi muligheter for nytenkning, innovasjon og gjør det lettere å lage felles strategier for et område. Innovasjon Norge, Forskningsrådet og Siva har en sentral rolle for oppfølging og evaluering i nettverkssamarbeid med flere typer programmer som er rettet mot klynge og nettverksbasert utvikling (Iversen et al. 2015). Et eksempel på et vellykket samarbeid med en klynge er Fjord Norge på Vestlandet, som strekker seg fra Stavanger og helt til Kristiansund. Fjord Norge har en moderne og lettlest nettside hvor man kan få informasjon og planlegge hele Vestlandsturen. Etter forskningen til Iversen bør myndighetene fortsette nettverks- og klynge satsingen da den holder en høy kvalitet og er under stadig utvikling, Iversen mener *”et betydelig økt satsning på klyngenettverk vil være en fornuftig offentlig strategi for å bidra til samarbeid i reiselivsnæringen”* (2015 s. 12). Andre eksempler er ”Den gyldne omvei” som går gjennom Inderøy kommune i Nord-Trøndelag og Rondane SA med medlemmer langs Nasjonal turistveg Rondane (Rondanevegen u.å.).

2.8 Turisme i vernede områder

I de fleste land, foruten blant annet de nordiske landene, har det kontinuerlig vært et samspill mellom nasjonalparkvern og naturbasert reiseliv (Aas 2003). I de første opprettede verneområdene, som nasjonalparkene i USA og Canada, var det i tillegg til en økologisk tankegang, også et ønske om turisme i områdene (Aas 2003). Samarbeid mellom vern og turisme blir stadig mer vanlig, i Australia, New Zealand, Tanzania og Canada. Disse landene har i lengre tid fokusert på naturbasert reiseliv i sine verneområder (Heiberg et al. 2005).

Miljødirektoratet har i år gitt ut en merkevarestrategi for nasjonalparkene og en veileder for besøksforvaltning. Satsingen på dette vitner om et stort potensiale i denne næringen. Etterspørselen er allerede her, nå står det på å best mulig utvikle tilbudet. Brox (2001) mener det vil være god plass til alle som vil gå i norsk utmark og at det må satses betydelig på opplysningsarbeid og problematikk i utmarken som slitasje og trengsel. Brox mener dette kan skyldes mangelfull planlegging på lokalt plan.

I områder preget av nedgangstider i tradisjonell landbruk og fraflytting, kan naturbasert reiseliv spille en viktig rolle (Haukeland 2015). Her er nasjonalparkene et viktig element i utviklingen av disse distriktene (Lundmark & Stjernström 2009). Verden beveger seg også ut av en æra med verdiskapning basert på rikelig olje og gass, og dette kan videre gi virkninger på forvaltningen i verneområder og i det naturbaserte reiselivet i nasjonalparker, her kan det være spesielt betydelig (Eagels 2007).

DEVELOPED COUNTRIES		
2015	2011	2010
Switzerland	Switzerland	Switzerland
Iceland	New Zealand	Iceland
Germany	Canada	New Zealand
Norway	Germany	Canada
New Zealand	Iceland	Germany
Austria	Norway	Sweden
Canada	Finland	Ireland
Finland	Austria	Norway
Sweden	Sweden	Finland
France	Japan	Austria

TABELL 1: NORGE STIGER PÅ TOPPLISTEN OVER "ADVENTURE TRAVEL" MED HELE 197 LAND I KÅRINGEN. KILDE ADVENTURE TOURISM DEVELOPMENT INDEX (2015).

Et studie i Nord-Gudbrandsdalen fant at 83 % av utenlandske turister mener nasjonalparkene var av betydning for valg av destinasjon (Dybedal 2011). Fra resultater i undersøkelsen Adventure Tourism Development Index, ATDI (2015) har Norge steget betydelig på listen over verdens mest attraktive destinasjoner. I *Adventure Tourism Development Index* blir det

listet opp tre faktorer som påvirker ”adventure travelers” i valg av destinasjon. Disse er: naturlig skjønnhet, tilgjengelige aktiviteter og reisemålets klima. Norge, som reklameres med ”*Powered by Nature*” (Visitnorway 2012) har absolutt naturlig skjønnhet og klimaet er det vanskelig å påvirke betydelig. Da står vi igjen med tilgjengelige aktiviteter som vil være positivt for reiselivsnæringen for å kunne fortsette utviklingen av på best mulig måte.

Bruk av natur kan gi slitasje og være negativt for særlige sårbare områder. Men gjennom fornuftig bruk av natur vil man paradoksalt nok også kunne styrke vernet. Dette forutsetter at folk blir engasjerte og ønsker å oppleve natur (Aas 2003). Ved å gjøre folk glad i naturen vil de også få et ønske om å ta vare på den.

Utfordringer til reiselivsbransjen vil være flere av de samme som i samfunnet for øvrig. Vi ser en økende grad av folk med høyere utdanning i samfunnet, og dette vil gi utslag i hva de besøkende har av forventninger til besøket i nasjonalparker, med tanke på kvalitet på informasjon, service, forvaltning og kunnskap man får (Eagels 2007). Dette gir forvaltningen og reiselivsnæringen både en utfordring og en stor mulighet i turismesammenheng. Forbedring av informasjon (på internettsider), interpretasjon og ”*visitor service planning*” er noe de besøkende vil kreve mer av. Eagels (2007) viser også til eldrebølgen som en mulig utfordring som kan påvirke planleggingen for turister i naturbasert reiseliv. Seniorturister har både tid og penger til å ville besøke områder som nasjonalparker, men denne gruppen vil ønske mer tilrettelegging og fasiliteter (Eagels 2007). Eksempler på dette er traseer, stier som passer til rullestol- og rullator og benker til å ta en pause på. Dette er noe forvaltningsmyndighetene må ta stilling til om det skal tas hensyn til å tilrettelegge for eller ei.

For å lykkes med næringsutvikling og verdiskapning i verneområdene i Norge må forvaltningen styrkes vesentlig og forvaltningen må tilføres mer ressurser. Dette for å kunne følge opp forpliktelsene i vernevedtaket, ta vare på verneverdiene og skape en aktiv forvaltning (Direktoratet for naturforvaltning 2006a). Det kan også være nødvendig å fornye verneforskriftene til verneområdene med oppdaterte mål for vernet, eventuelt med et mål for naturbasert reiseliv og en bedre koordinert styring av dette. Det er spesielt viktig å spesifisere målene og funksjoner, med alle de forskjellige tilgjengelige verktøy, når det gjelder å utpeke forskjellige kategorier og verneområder (Mose 2007).

2.9 Tradisjonelle og moderne aktiviteter

Aktiviteter som foregår i naturen deles gjerne i to; tradisjonell og moderne aktivitet. Disse kan av og til være vanskelig å sette et skille mellom, da noen aktiviteter glir inn i både det tradisjonelle og moderne friluftslivet, men vi ser tydelige hovedtendenser i hver retning.

Det tradisjonelle friluftslivet karakteriseres av det enkle friluftslivet, som ikke innehar et konkurranseelement eller har noen større krav til utstyr. Eksempler på dette er fotturer, bær- og sopp høsting, skiturer og innlandsfiske. Sentrale motiver til utøving av tradisjonelt friluftsliv hos nordmenn er kontemplasjon, naturopplevelse, fysisk aktivitet og sosialt samvær (Odden 2008). Internasjonalt kan det norske tradisjonelle friluftslivet bli betegnet som ”slow adventure” og kan sammenlignes med en slags ”mindfulness”, hvor opplevelser gjennom naturnære øyeblikk er viktig. Nyere forskning viser at dette er en hurtig oppadgående trend i Europa (Pileberg 2015). Dette kan ha et opphav fra trangen til naturkontakt, det å søke tilbake til ”det ekte” (Pedersen 2001). Norske studier viser imidlertid at det er størst interesse for utøvelse av gåturer, samtidig er det en generell nedgang i utføringen av tradisjonelt friluftsliv, især blant ungdommen (Dervo et al. 2014; Odden 2008; Pedersen 2001; St.meld. nr. 39 Friluftsliv (2000-2001)). I flere av verneformålene til norske nasjonalparker står det at enkelt friluftsliv skal være lov, som for eksempel i Sjunkhatten nasjonalpark (Forskrift om Sjunkhatten nasjonalpark 2010); *”Allmennheten med særlig fokus på barn og unge, skal gis anledning til uforstyrret naturopplevelse gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging”*.

Moderne friluftsliv er knyttet til avspenning, utfordring, mestring, prestisje og risiko (Dervo et al. 2014; Fredman et al. 2014; Odden 2008; Pedersen 2001). Eksempler på dette er terrengsykling, hundekjøring, brevandring, fjellklatring, frikjøring og kiting. Flere av motivene til å utøve tradisjonelt friluftsliv kan også overføres til de nye aktivitetene (Odden 2008), men det moderne friluftslivet kan ses på som mer prestisjebetinget og kan være statusskapende (Pedersen 2001). Det har av denne grunn også blitt viktig å dokumentere aktiviteten i form av tekst, foto og video (Fedreheim & Sandberg 2008). De moderne aktivitetene er i konstant endring og det er ofte de unge i samfunnet som utvikler disse (Pedersen 2001). Aktiviteter som er krevende i forhold til utstyr og ferdigheter blir gjerne en form for engangsopplevelser eller ”happenings” hvor man er avhengig av spesialtrente guider (Pedersen 2001). De nye formene for friluftsliv ser man i Norge at er i videre vekst (Dervo et

al. 2014). Moderne friluftsliv omfatter i dag 36 % av dagens ungdom og den typiske utøveren er unge menn fra byen med høyere utdanning. Man kan derfor peke på at med de nye formene for friluftsliv har det kommet flere sosiale skiller (Odden 2008). I *St.meld. nr. 39 Friluftsliv—Ein veg til høgare livskvalitet* blir det beskrevet at de nye formene for friluftsliv gir større slitasje enn det tradisjonelle og at det vil bli behov for reguleringer, der de to formene for friluftsliv er i konflikt skal det tradisjonelle og mest miljøvennlige alternativet prioriteres og styrkes.

2.10 Nasjonalpark som merkevare

I april 2015 ga Miljøvernmyndighetene ut en merkevare- og besøksstrategi for nasjonalparkene i Norge, logoen var et samarbeid med designbyrået Snøhetta. Det overordnede målet med denne er å få flere besøkende til nasjonalparkene. Med den nye strategien følger en veileder for arbeidet med besøksforvaltning og en profilmanual der logoen skal forestille en portal. Dette er en *”inngangsportal som også symboliserer overgangen mellom to dimensjoner: det kultiverte og det naturlige”* og skal representere *”samspillet mellom kultur og natur, balansen mellom bruk og vern”* (Norges nasjonalparker 2015) Logoen, fargeprofil og billedstil skal gjøre at aktørene tilknyttet nasjonalparken står sterkere samlet ved felles identitet. Strategien reklamerer med teksten *”Velkommen inn”* der det altså er naturen man ønskes velkommen til.

FIGUR 4: LOGO FOR NORGES NASJONALPARKER, MED PORTALEN (NORGES NASJONALPARKER 2015)

Miljødirektoratet har laget en veileder til forvaltningsmyndigheten for et verneområde. Denne skal kunne brukes som et verktøy for å best mulig lykkes med arbeidet med besøksforvaltningen. Denne vil bidra til at utarbeidelse med besøksstrategier, hovedsakelig

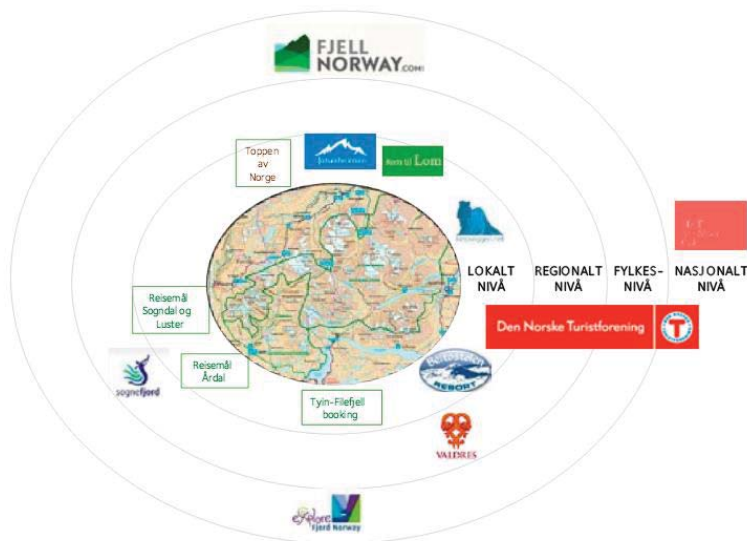
for nasjonalparkene, blir iverksatt. Strategien skal revideres minimum hvert tiende år, slik som forvaltningsplanen, og tiltaksplanen skal revideres hvert år (Miljødirektoratet 2015b). Det er viktig at verneverdiene ivaretas selv om ønsket også er at den lokale verdiskapningen skal bli størst mulig.

FIGUR 5: TRE FASER I BESØKSFORVALTNINGEN (MILJØDIREKTORATET 2015B)

Enkelte steder er godt kjente for allmenheten. ”Verneområder som Jotunheimen, Jostedalsbreen og Trollheim er merkevare og attraksjon i seg selv” (Miljødirektoratet 2015b s. 5). Andre verneområder er mindre kjente, og det er viktig at forvaltningen har ulike tilnærminger og tar hensyn til variasjonen i turisternes og næringens ønsker. Videre i veilederen (2015b s. 5) står det skrevet at ”det er all grunn til å tro at våre nasjonalparker blir stadig mer ettertraktet i framtiden”. Da naturverdiene er råvaren i norsk reiseliv er disse også grunnlaget for langsiktig lokal verdiskaping. Reiselivsnæringen er tjent på en god balanse mellom vern og bruk og denne besøksforvaltningen kan være et godt verktøy til dette. Den ”tvinger” forvaltningsmyndighetene til å samarbeide med næringen ved å kartlegge næringen og avdekke ressurser, etablere dialog, involvere næringene i arbeidet med besøksstrategien (skape eierskap). Forvalterne skal også lage organisasjonskart over næringen rundt området, eksemplifisert med Jotunheimen på figuren på neste side.

FIGUR 6: ORGANISASJONSKART OVER TILBYDERE AV REISELIVSORGANISASJONER RUNDT JOTUNHEIMEN. MARIT VORKINN (MILJØDIREKTORATET 2015b).

Videre i besøksstrategien for hvert område skal det utformes tre mål for verneverdiene, reiselivet og for de besøkende. Forvaltningen skal prioritere aktuelle tiltak og konkretisere disse i en tiltaksplan. Deretter skal en kommunikasjonsplan lages, for å bidra til måloppnåelse, forvaltningen skal i dette arbeidet involvere hovedaktørene til utføringen av denne (Miljødirektoratet 2015b).

2.11 Tilrettelegging i nasjonalparker

For å utvikle en turistdestinasjon best mulig bør man legge til rette for fasiliteter, det holder ikke kun med nasjonalparken som en attraksjon for at turistene skal komme (Lundmark & Stjernström 2009). Man må tenke mer helhetlig på turistens opphold. Tilrettelegging for utvikling i randsonen er et godt tiltak for naturbasert reiseliv. Naturverdier i nasjonalparken blir i mindre grad utsatt for påkjenning av turisme. Restriksjonene i randsonen er færre enn i verneområdet og mulighetene for større tiltak, som utbygging av infrastruktur, er tilstede. *Muligheten for reiselivsutvikling ligger altså i randsonene, her kan reiselivsutviklingen og verneinteressene balanseres* (Haukeland 2015).

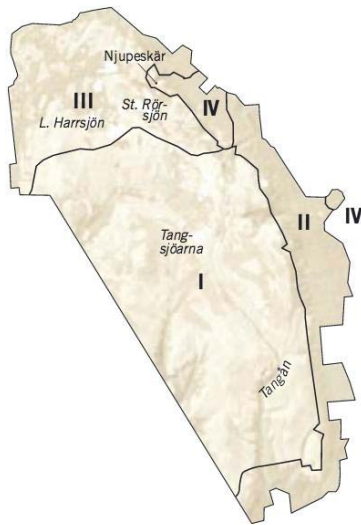
Tilrettelegging som vil komme naturen til gode er ønskelig. Med økt turisme og dermed også økt ferdsel i nasjonalparkene vil det bli ”mer nødvendig med tiltak for å styre ferdsele og en

tilrettelegging som ikke kommer i konflikt med verneformålet” (Direktoratet for naturforvaltning 2006a s. 59). I samfunnet er det er stadig økt fokus på bruk av nasjonalparkene, og dette vil også bety økt tilrettelegging for bruk. Etter naturmangfoldloven er det viktig å vurdere sumvirkningene av et tiltak før det fattes en beslutning. Direktoratet for naturforvaltning (2006a) mener for eksempel at motorisert transport som følge av reiselivsutvikling bryter med gjeldene nasjonalpark- og motorferdselspolitikk. De mener det ikke er ønskelig å satse på slike reiselivstiltak.

2.11.1 Verktøyet ROS-modellen

Forvaltningen bruker ofte ulike verktøy for å legge en strategi for bruk av nasjonalparkene. Recreation Opportunity Spectrum, eller den såkalte (ROS)-modellen, er et av flere verktøy som kan benyttes. ROS-modellen refereres gjerne til som «alle modellens mor», da den var den første av forvaltningsmodellene som ble utviklet. Modellen er en brukerstyrt, det vil si at den tar brukerinteresser i betraktning for å dele en nasjonalpark i mindre soner, en type massesegregering (Gundersen et al. 2011). *”Grunntanken i ROS kan formuleres som at det bør finnes et variert tilbud av rekreasjonsmuligheter for å møte ulike menneskers etterspørsel etter opplevelser”* (Gundersen & Bentsdal 2004 s. 13). Ulike konflikter kan dempes gjennom bruk av ROS-modellen ved at konfliktfylte aktiviteter separeres i tid og rom, slik som intensiv turisme og bevaring av naturområdene (Fredman et al. 2005). I Fulufjellet nasjonalpark på svensk side er ROS-modellen tatt i bruk i høy grad.

FIGUR 7: SONEINDELING I FULUFJELLET NASJONALPARK PÅ SVENSK SIDE. SONE I ER URØRT, II ER TIL LAVAKTIVITETSSONE, SONE III ER HØYAKTIVITETSSONE OG ANLEGGSSONEN ER IV, SOM ER TILRETTELAGT MED DIVERSE ANLEGG. (FREDMAN ET AL. 2005).

Svært omfattende arbeid med innhenting av informasjon ligger til grunn for soneringen og alt tyder på at kanaliseringen virker godt; de fleste turistene besøker området med høyest grad av tilrettelegging (Fredman et al. 2005). Puristene, altså turister som ønsker liten grad av tilrettelegging (Heiberg et al. 2005), vil kanskje velge sone I. Svalbard, Rognen-Femundsmarka og Kiruna-fjellene er eksempler på andre steder i Norden der ROS-modellen har blitt tatt i bruk, dog fremdeles i en forsiktig anvendelse. ROS-modellen har utnyttet potensiale som forvaltningsverktøy i Norge, men om denne skal fungere optimalt må det gjøres lokale tilpasninger. Dette er spesielt viktig for de mest villmarkspregede områdene i verneområdet, der en forvaltning etter ROS vil kunne ivareta naturverdiene på en forsvarlig måte (Gundersen et al. 2011).

Kanalisering kan også fungere som en attraksjon i seg selv, som for eksempel på utsiktspunktet Snøhetta på Dovrefjell eller trapper bygget av sherpaer på Hallingskarvet nasjonalpark. Guider som gir naturveiledning kan også fungere som et godt verktøy for kanalisering. Disse kan også være med å bidra til en mer helhetlig og bærekraftig tankegang blant de besøkende.

2.13 Presisering av problemstilling

Vi har sett at naturbasert reiseliv kan få stor betydning for verdiskapning lokalt. For ti år siden åpnet Fjellteksten for nye muligheter for kommersiell virksomhet i og omkring vernede områder, og det er på tide å utvikle dette. I et vernet område er det ofte uenigheter om hvor fokuset skal være; bruk eller vern. Ved å se på hvordan verneområder kan bidra til bærekraftig lokal utvikling vil dette kunne ses på et felles mål for reiselivsnæringen og forvaltningsmyndighetene. Regjeringen satt som mål for arbeidet med reiselivsnæringen at myndighetene og andre reiselivsaktører samarbeider. *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder* er et eksempel på dette. For et godt samarbeid er det viktig å sette felles mål og avklare forventninger. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hva forvaltningsmyndighetene ønsker av reiselivsutvikling, delt i randsonene og nasjonalparkene.

Nærmere bestemt ønsker jeg å undersøke disse punktene:

1. Hvordan forvaltningen ser på reiselivsutvikling i og omkring nasjonalparkene.
2. Forvalternes holdninger til ulike aktiviteter i nasjonalparker – delt i tradisjonelt og moderne friluftsliv.
3. Ønskeligheten av og begrunnelsen for fysiske tilretteleggingstiltak i og omkring nasjonalparker.

3.0 Metode

3.1 Introduksjon

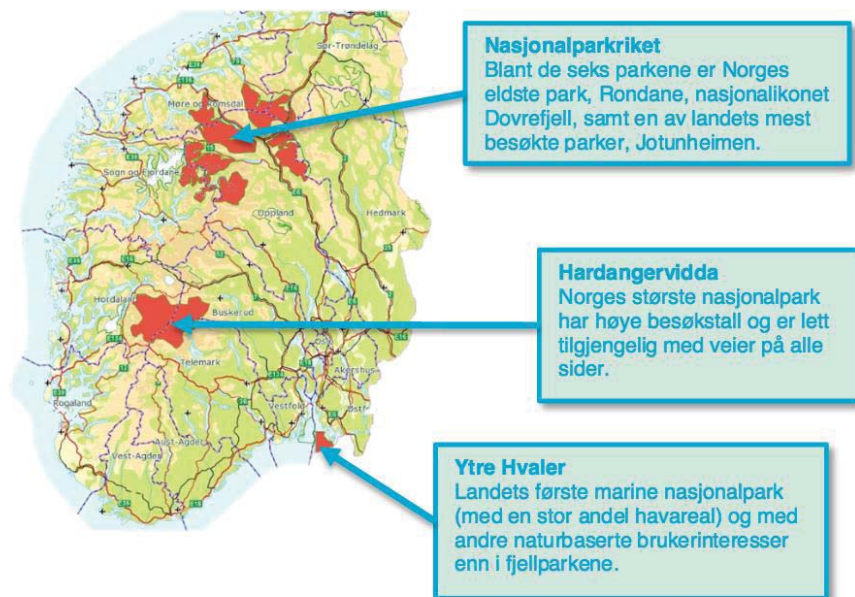
I dette kapittelet vil jeg først gi en beskrivelse av de tre områdene ansatte er tillagt forvaltningsoppgaver. Deretter beskriver jeg de ulike forvaltningsenhetene som inngår i undersøkelsen og deres funksjoner. Etter dette kommer jeg til å legge frem hvilke fremgangsmåter som er benyttet og gangen i datainnsamlingen, for så å beskrive mitt eget bidrag til resultatene samt hvordan jeg har gått frem. Til sist vil jeg beskrive styrker og svakheter ved undersøkelsen og oppgaven generelt.

Spørreundersøkelsen resultatene bygger på er gjennomført av Universitetet for miljø- og biovitenskap (nå Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU) og er finansiert av Norges forskningsråd og Norges bondelag. Spørreundersøkelsen er et ledd i PROTOUR – prosjektet, - Dynamiske forvaltningsperspektiver på reiselivsutvikling i norske nasjonalparker. *“Hensikten med prosjektet er å identifisere og analysere forvaltningsmessige forutsetninger for utvikling av naturbaserte reiselivsaktiviteter i norske nasjonalparker og i deres randsoner”* (Haukeland et al. 2014)

3.2 Områdebeskrivelse

I denne delen av oppgaven vil nasjonalparkene, som er åtte parker i alt, bli beskrevet. De verneområdene som inngår i denne undersøkelsen er godt besøkte parker og alle har høye besøkstall av turister. Mine resultater vil derfor ikke være representativt for alle nasjonalparkene i Norge. Det å ha mange besøkende i parken man forvalter gir store utfordringer for forvaltningsmyndighetene. De ansatte som har svart på undersøkelsen sitter av den grunn på store kunnskaper om forvaltning i nasjonalparker med høyt turismetrykk.

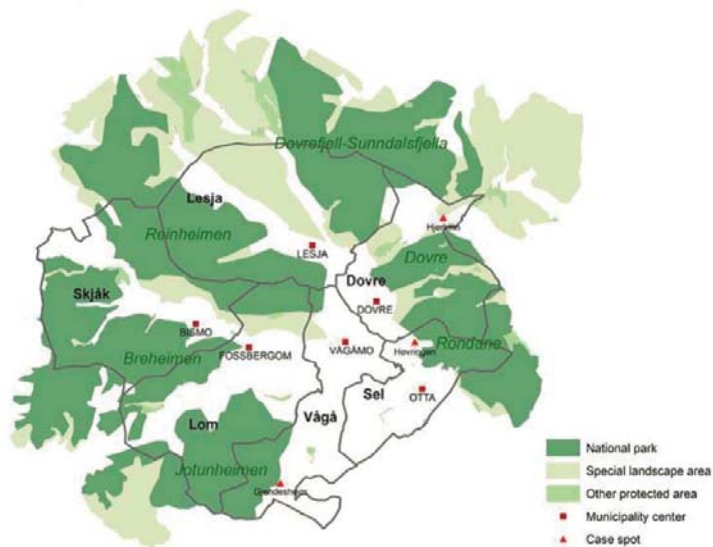
FIGUR 8: OVERSIKTSKART OVER DE TRE FORSKNINGSOMRÅDENE, NASJONALPARKRIKET, HARDANGERVIDDA OG YTRE HVALER. KILDE: (PROTOUR U. Å.).

3.2.1 Nord- Gudbrandsdalen

Dette er et fjellområde dannet av den Kaledonske fjellkjede og innehar Norges høyeste fjell, Galdhøpiggen med sine 2469 meter over havet (Thorsnæs & Askheim 2015). Med spektakulær natur kan dette området gi unike rammer for turisme. Området, spesielt Jotunheimen, har hatt tilreisende i over to hundre år (Thorsnæs & Askheim 2015). Turisme i området er godt utviklet, i norsk forstand, og har mange besøkende årlig.

FIGUR 9: VERNEOMRÅDE OG KOMMUNER I NASJONALPARKRIKET I NORD-GUDBRADSDAL (VEISTEN ET AL. 2010).

Nord-Gudbrandsdalen, også kjent og markedsført som Nasjonalparkriket, er et område i Oppland fylke. Området fordeler seg over kommunene Dovre, Lesja, Lom, Sel, Skjåk og Vågå, som har gått sammen for å markedsføre seg som Nasjonalparkriket. Området har god konsentrasjon av nasjonalparker. Området består av seks nasjonalparker; Dovrefjell-Sunndalsfjella (1693 km²) og Dovre (289 km²) i nord, Rondane (963km²) i midt øst, Reinheim (1969 km²) i midt vest, Jotunheimen (1151 km²) og Breheimen (1671 km²) i sør. Tilsammen utgjør de 7736 km² nasjonalparkvernet område.

- Dovrefjell-Sunndalsfjella – Opprettet som nasjonalpark 3. mai (Forskr. om Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark 2002). Parken var en utvidelse av tidligere Dovrefjell nasjonalpark fra 1972. Samme dag ble også opprettet andre verneområder på Dovrefjell (*Nasjonalparkene* u.å.-b). Dovrefjells verneplan er Norges største, på totalt 4365 km² og det regionale Dovrefjell nasjonalparkstyre er forvaltningsmyndighet, hvor hver kommune har en representant i styret (*Nasjonalparkene* u.å.-b). Nasjonalparken ligger i tre fylker; Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal og Oppland og i fem kommuner; Oppdal, Sunndal, Nesset, Lesja og Dovre.
- Dovre – ”Eidsvollsmennene sverget ved Dovre «Enig og tro til Dovre falder» lød det da Grunnloven var ferdig i 1814” (*Nasjonalparkene* u.å.-c). Dovre nasjonalpark, opprettet i 2003, strekker seg over fylkene Hedmark og Oppland og to kommuner; Dovre og Folldal. Naturområdet i Dovre er preget av slake og runde topper, med 1700 meter over havet som høyeste topp. Dovre nasjonalpark har en interessant fauna med blant annet

hekkeplasser for sårbare arter som kongeørn og jaktfalk. Området er også viktig for å ”ta vare på sentrale leveområder til villreinstammen i Rondane” etter § 2 i Forskrift om vern av Dovre nasjonalpark (2003).

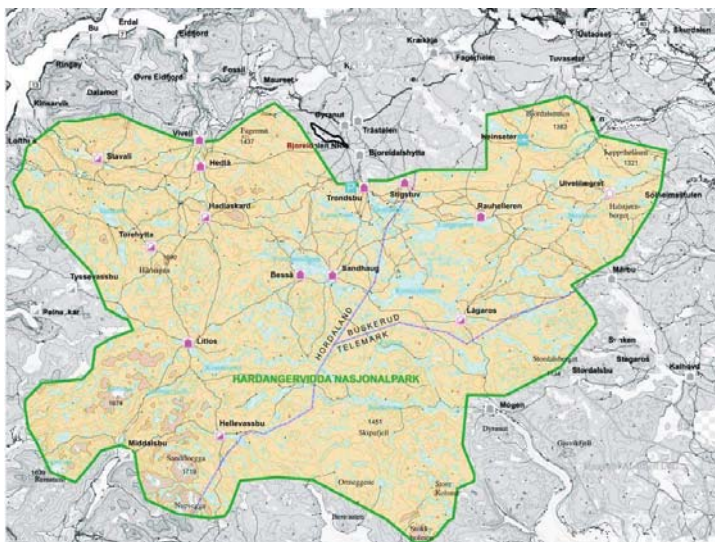
- Rondane – Landets første nasjonalpark er fra 1962 og ble utvidet i 2003. Dette er sammen med Dovrefjell og Sølknkletten Europas siste høyfjellsområde. Her lever vill fjellrein, jerv, fjellrev, kongeørn, ravn og smånagere sammen (*Nasjonalparkene* u.å.-a). Rondane kan kalles lavens rike og gir gode matmuligheter til reinen. Området har også flere spor etter gammel fangstkultur (*Nasjonalparkene* u.å.-a). I Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark (2003) står det blant annet at nasjonalparken skal ta vare på et høyfjellsøkosystem med et egenartet og variert biologisk mangfold.
- Reinheim – Området ligger i det nest største inngrepsfrie området i Sør-Norge, og er preget av villmark og lite ferdsel, med mye av det opprinnelige fjelløkosystemet med villrein, jerv, kongeørn, jaktfalk og ryper (Direktoratet for naturforvaltning 2006b). Nasjonalparken ble opprettet i 2006 (Forskrift om Reinheimen nasjonalpark 2006). Her finnes det flere fangstgroper, massefangstanlegg og rester av gamle boplasser til fangstfolkene (Direktoratet for naturforvaltning 2006b). Nasjonalparken, som ble opprettet i 2006, ligger i Rauma, Norddal, Vågå, Lom, Skjåk og Lesja kommune, i fylkene Møre og Romsdal og Oppland.
- Jotunheimen – Området har tidligere blitt brukt av mennesker som boplass og jaktområde. Det er funnet boplasser og jaktbuer fra opp til 3 000 år F.Kr. i området og noen steder, slik som ved Memurubu, har det vært seterdrift fram til i dag (Miljødirektoratet 2013). I dag er Jotunheimen ofte forbundet med fjellklatring, høye topper og den populære Besseggen. Nasjonalparken strekker seg over Lom, Vågå, Vang, Luster og Årdal kommune i fylkene Oppland og Sogn og Fjordane. Området ble opprettet som nasjonalpark i 1980. Et av verneformålene er at Jotunheimen skal ta vare på ”*store alpine fjellmassiv med brear og spisse tindar med dei høgste fjelltoppane i Noreg*” (Forskrift om Jotunheimen nasjonalpark 2014).
- Breheimen – Innehar det tredje største leveområdet for vill fjellrein i landet. I dalene finner man gode bestander av hjort og på østsiden av parken er elg vanlig (Direktoratet for naturforvaltning 2009). I dag er nasjonalparken kjent for alt fra frodige stølsdaler til karrige topper og isbreer. Nasjonalparken strekker seg over kommunene Skjåk, Lom og Luster, i fylkene Oppland og Sogn og Fjordane. To av formålene for vernet av

Breheimen er for å ta vare på variasjonsrikdom i geologi, vegetasjon og landskap og for å ta vare på grottene i området (Forskrift om Breheimen nasjonalpark 2009).

3.2.2 Hardangervidda Nasjonalpark

Hardangervidda er Norges største fastlandsbaserte nasjonalpark, på hele 3422 km². Parken strekker seg over 7 kommuner; Odda, Ullensvang, Eidfjord, Hol, Nore og Uvdal, Tinn og Vinje i fylkene; Buskerud, Telemark og Hordaland. Nasjonalparken ble opprettet i 1981, og halve arealet ligger på privat grunn. I formålsparagrafen til nasjonalparken står det at *”området skal kunne nyttast for landbruk, naturvenleg friluftsliv og naturoppleving, jakt og fiske og undervisning og forskning”* (Forskrift om Hardangervidda nasjonalpark 1981).

FIGUR 10: HARDANGERVIDDA NASJONALPARK MED FYLKER. KILDE MILJØDIREKTORATET (U. Å.) OG BEARBEIDET AV FORFATTER.

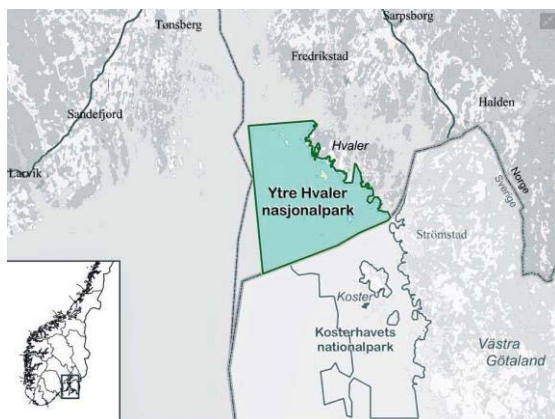
Nasjonalparken er et spesielt verdifullt høyfjellsområde som er et viktig leveområde for de største villreinflokkene i Europa og er det sørligste levestedet for fjellrev, snøugle og flere arktiske arter (Miljødirektoratet 2010a). Parkens landskap av fjell og vidde med områdets mange vann og vassdrag er godt egnet for telting, toppturer og fiske. Parkens gode utvalg av merkede stier, betjente og ubetjente hytter, blir hyppig brukt av turister (Miljødirektoratet 2010a). Parkens varierte landskap består av lange store vidder, bølgete fjellpartier og alpine topper. Landskapet er formet over lang tid. Grunnfjellet i sør-øst kan dateres hele 1 milliard år tilbake og kommer av forvitret fjell som ble dekket av hav. De nordvestlige områdene var opprinnelig havbunn for

flere millioner av år tilbake, for så å bli dekket og foldet av en stor fjellplate. Dette dannet nytt fjellandskap som under istiden ble igjen redusert og slipt ned tilbake til grunnfjell (Miljødirektoratet 2010a).

3.2.3 Ytre Hvaler Nasjonalpark

Ytre Hvaler er Norges første marine nasjonalpark. Det er nedlagt mye arbeid for å lage parken. Beliggenheten er bynær, det er en sentral park med mye ferdsel av båt. Hvaler er et populært hytteområde preget av mange turister i sommersesongen. I sommerhalvåret stiger befolkningen fra 4 000 innbyggerne til rundt 30 000 (Hvaler kommune 2010). Dette skaper et stort mangfold av mennesker som bruker nasjonalparken til båtliv, fiske, soling, dykking og andre aktiviteter forekommer til stadighet i store deler av året.

FIGUR 11: YTRE HVALER NASJONALPARK MED GRENSE TIL DEN SVENSK NASJONALPARKEN KOSTERHAVETS NASJONALPARK. KILDE NASJONALPARKSTYRENE (U. Å.) OG BEARBEIDET AV FORFATTER.

Ytre Hvaler ble opprettet som nasjonalpark den 26. Juni 2009 og dekker hele 354 km², der av bare 14 km² er over havnivå (Hvaler kommune 2010). Parken ligger sørvest i Østfold fylke og går over kommunene Fredrikstad og Hvaler. Parken grenser mot Kosterhavets nationalpark i Sverige, som ble vernet på samme tid i 2009.

Området er rikt på både dyr- og planteliv, som kommer av områdets forskjellige naturtyper. Området byr på kaldtvannskoraller, tareskog, ålegraseng, brakkvannspoller og bløtbunnsområder og et stort mangfold av forskjellig dyr- og plantearter. Et av verdens største kaldtvannsrev, ved Tisler, strekker seg over 1200 meter langt og 200 meter bredt (Nasjonalparkstyrene u. å.). Pattedyr som Kvitnos, Nise og Steinkobbe kan man se i nasjonalparken. Steinkobben er

fastboende og bruker områdene rundt Heia og Torbjørnskjær som yngleområder Hvalerøyene huser også mange truede arter som er rødlistet. Før og etter opprettelsen i 2009 har deler av landområdene også blitt brukt til beiting og hogst. De mange friluftslivsentusiastene og hytteeierne kan nyte og bruke området fritt.

3.3 Forvaltningsenheter som inngår i undersøkelsen

I forvaltningen av nasjonalparker er det mange involverte parter på forskjellige nivå. Nedenfor beskrives arbeidssted, hvor mange fra hver enhet som har deltatt i undersøkelsen, og hvilke oppgaver de ulike enhetene er tillagt i virksomheten.

Forvaltningsenhet	
Kommune	19
Fylkeskommune	16
Fjellstyre/ fjelloppsyn	8
Statens naturoppsyn	26
Fylkesmannen	21
Direktoratet for naturforvaltning	10
Miljøverndepartementet	4
Annet	10
Total	114
(N)	(135)

TABELL 2: FORDELING AV ARBEIDSSTED BLANT SVARPERSONER (HAUKELAND ET AL. 2014).

Tabell 2 viser fordeling av respondentene på deres arbeidsplasser. Det er en relativt jevn svarprosent på hver av forvaltningsorganene, med unntak av de som jobber med nasjonalparkene på nasjonalt nivå; departementet og direktoratet. Av de ti som representerer annet-posten er blant annet ansatt som lokale forvaltere, i nasjonalparkstyre eller i nasjonalparksenter. Grunnen til at det er 135 og ikke 137 som er med i denne fordelingen er at to respondenter valgte å ikke gå ut med arbeidsplass da de mente dette ville gå ut over anonymiteten deres.

Klima- og miljødepartementet (KLD) har hovedansvaret for å ivareta helheten i regjeringens klima- og miljøpolitikk (Klima- og miljødepartementet 2013). KLD er delt i en administrativ og politisk ledelse, den administrative ledelsen er delt i seks avdelinger og den politiske ledelsen har den sittende klima- og miljøministeren som øverste ledd. KLD skal "*utvikle og gjennomføre*

egne tiltak og være pådriver overfor ulike sektormyndigheter” (Klima- og miljødepartementet 2014). Internasjonalt samarbeid en viktig del av arbeidet og departementet skal også sørge for resultatoppfølging av klima- og miljøpolitikken her til lands.

Miljødirektoratet er et resultat av sammenslåingen av Direktoratet for naturforvaltning (DN) med Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) i 1. juli 2013 og er underlagt KLD. Direktoratet er underlagt politiske føringer, men er faglig uavhengige. De arbeider med rådgivning om utvikling av klima- og miljøpolitikken, men deres viktigste funksjoner er at de gir miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid (Miljødirektoratet u.å.-a).

Statens naturoppsyn (SNO) er en del av miljødirektoratet og arbeider for miljøverdier med naturguiding, skjøtsel og forebygger miljøkriminalitet ved informasjon og kontroll i viktige natur- og kulturminneområder (Statens naturoppsyn u.å.).

Fylkeskommunen er det regionale folkestyrte forvaltningsnivået i Norge og ledes av det politiske valgte fylkestinget. Fylkesrådmannen leder det administrative i fylkeskommunen.

”Fylkeskommunen skal utarbeide en regional planstrategi og kan utarbeide regional plan” etter § 5 i Kommuneloven (1993). Regional samfunnsutvikling er en av fylkeskommunens viktigste oppgaver.

Kommunestyret det øverste politiske organet i en kommune. En kommune er et lokalt selvstyre og virksomhetens oppgaver er ikke definert i lovgivningen og kan derfor ta på seg alle oppgaver som ikke et annet forvaltningsorgan utelukkende er tildelt. Kommunens viktigste verktøy er kommuneplanens arealdel, det er her kommunen bestemmer ulike arealtyper og infrastruktur, kartfestet hvor det skal være og hvor stort areal det skal få. Kommunen kan ikke planlegge helt alene, for etter veilederen til kommuneplanens arealdel skal kommunen *”søke samarbeid med berørte organer og andre som har interesser i planarbeidet, slik at interessene til enkeltpersoner, organisasjoner, kommunale organer og statlige fagmyndigheter blir ivaretatt”* (Miljøverndepartementet 2012).

Fylkesmannen er den statlige administrasjonen i fylkene og utfører forvaltningsoppgaver på vegne av departementene. Fylkesmannen kan føre tilsyn, få innsyn og gi pålegg med/til kommunens og fylkeskommunes plikter etter § 60 i Kommuneloven (1993). Fylkesmannen er også klageinstans for kommunale vedtak.

Verneplanlegging på statlig nivå foregår i henhold til Naturmangfoldloven (Naturmangfoldloven 2009). Arealplanlegging på kommunal og fylkeskommunalt nivå blir planer utenfor verneområdet regulert etter plan- og bygningsloven, pbl (Plan- og bygningsloven 2008). Planleggingen etter pbl er politisk styrt og preget av fokus på vekst og utvikling (Haukeland 2015).

Forvaltere med funksjoner knyttet til fjellstyrer, nasjonalparkstyrer og naturoppsyn i de geografiske områdene er også blitt inkludert i undersøkelsen.

3.4 Datainnsamling

Oppgaven er skrevet basert på allerede innsamlet data, og jeg har av den grunn ikke hatt innflytelse på utforming av spørreskjema eller datainnsamlingen.

I mai 2013 ble det gjennomført en prestudie for å kontrollere spørreskjema. Ni forvaltningsaktører ble da spurt om å svare på undersøkelsen. Det resulterte i noen endringer av det endelige spørreskjemaoppsettet (Haukeland et al. 2014). Hovedundersøkelsen ble gjennomført fra mai til september 2013 og er rettet mot ansatte som har forvaltningsoppgaver relatert til nasjonalparker i sitt arbeid. De ansatte jobber i ulike forvaltningsenheter og er utdypet i punkt 3.3 Forvaltningsenheter, som inngår i undersøkelsen. Nasjonalparkene som inngår i undersøkelsen er valgt ut grunnet deres høye besøkstall og er derfor ikke representativt for alle Norges nasjonalparker. De utvalgte nasjonalparkområdene er som tidligere nevnt Nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdalen, Hardangervidda og den marine parken Ytre Hvaler.

	Antall	Prosentandel
Bruttoutvalg	346	
Utenfor målgruppen	11	
Mer enn én adresse	5	
Nettoutvalg	330	100 %
Lot andre svare for seg	5	2 %
Mente seg å være utenfor målgruppen	5	2 %
Ubesvarte	183	55 %
Besvarte skjema	137	42 %

TABELL 3: UTVALG OG ANDEL SVART, MED ANTALL OG PROSENT (HAUKELAND ET AL. 2014)

Tabellen viser at det er 346 personer er i målgruppen, elleve av disse mente de ikke var relevante for undersøkelsen og fem personer hadde mer enn en e-postadresse. Undersøkelsen endte dermed opp med et reelt utvalg på 330 personer.

Første e-post med oppfordring til å sette av tid til å svare på undersøkelsen ble sendt den 24. mai 2013 og i alt ble fire purringer sendt ut henholdsvis 4. juni, 12. juni og 29. august (Haukeland et al. 2014). Av tabellen ser vi at fem personer lot andre svare for seg og disse resultatene ble derfor tatt ut av studiet. Fem personer innen målgruppen mente de var utenfor denne og 183 personer valgte ikke å svare på undersøkelsen. Utvalget som startet på 330 personer, endte på 137 forvaltningsansatte som tok seg tid til å svare. Dette utgjorde 42 % av utvalget. I undersøkelsen kommer det frem av 46 % av de spurte befatter seg med nasjonalparkforvaltning i sitt arbeid i ”høy grad”, mens 40 % gjør dette i ”noen grad”, de resterende 14 prosent gjør dette ”sjelden eller aldri”(Haukeland et al. 2014). Alle disse er tatt med i denne oppgaven.

Undersøkelsen ble laget i det nettbaserte spørreskjemaverktøyet QuestBack og link til undersøkelsen ble sendt via e-post. Det ble laget en kodebok i et excel-dokument og etter at alle variabler og verdier ble lagt inn endte datamatriksen opp med 137 enheter og 104 variabler. Anonymitet i oppgaven er opprettholdt ved at personene er anonymisert og det kommer få, om noen, personlige opplysninger frem.

3.5 Videre bearbeiding av data

Mitt arbeid med undersøkelsen har bestått i å analysere disse dataene nærmere ved hjelp av grafer og tabeller. Undersøkelsen har resultert i en omfattende mengde data, spesielt med tanke på respondentens muligheter til å kommentere egne svar. Mange har benyttet seg av denne muligheten, og hvert spørsmål fikk mellom 20-40 kommentarer. Noen kommentarer har vært tvetydige og på kanten av det spørsmålet som er blitt stilt respondentene. For å kategorisere kommentarene har det vært nødvendig å gå tilbake til rådataene for å klare å tolke betydningen. Det har vært en krevende prosess å kategorisere disse kommentarene, og denne delen bærer derfor preg av noe skjønnsmessig vurdering. Kommentarene er fordelt ut i fra hvordan fordelingen på skalaen ble. Skalaen ble delt inn i positiv 7-6, positiv med vilkår 5-3 og negativ 2-1. Det er ikke alle spørsmål som har tilstrekkelig antall kommentarer slikt at det var hensiktsmessig å lage tabeller ut av disse. Noen spørsmål ble derfor tatt med i oppgaven på grunnlag av antall kommentarer, i tillegg til tematikken ved spørsmålet.

3.6 Styrker og svakheter

Oppgaven forutsetter at data er blitt innhentet på en forsvarlig og nøyaktig måte. PROTOUR har gjennomført et stort prosjekt, og forskerne som har gjennomført undersøkelsen er erfarne. Likevel er det flere skjevheter som kan ha oppstått underveis i datainnsamlingen. Frafallet i utvalget kan være en faktor som vil ha innvirkning på dataenes validitet (Johannessen et al. 2011 s. 244). Selv om det er positivt at 137 respondenter har svart, betyr dette at 58 % har valgt å ikke svare på undersøkelsen. Dette kan bety at risikoen for utvalgsskjevhet er tilstede, altså at de som ikke har svart kan ha synspunkter og meninger som avviker fra det den faktiske populasjonen mener. Det er derfor vanskelig å generalisere og si at dette er en studie som representerer en hel populasjon av naturforvaltere.

Hva gjelder oppgavens reliabilitet (Johannessen et al. 2011 s. 44) er det vanskelig å si noe om hvor stor sannsynligheten er for samme resultat, dersom undersøkelsen blir repetert. Likevel vil man kunne argumentere for at de tallfestede resultatene kan gjenta seg ved en ny undersøkelse. Dette pga. utvalgets størrelse. Respondentens kommentarer derimot er det vanskeligere å kunne si noe om, da disse er personlige betraktninger satt i lys av dagens regelverk og forvaltningens nåværende politiske mål. Betegnelsene i spørsmålene inneholder ikke nærmere forklaringer og

mye baserer seg på underforstått sjargong. Dette kan få betydning for respondentenes oppfattelse av spørsmålet, og kan ha farget deres svar. Videre må undersøkelsens lengde nevnes, flere av sluttcommentarene påpeker at undersøkelsen var for lang. Mange respondenter skriver også i kommentarfeltet at de spesifikt har en nasjonalpark, for eksempel Rondane, i tankene når de svarte på spørsmålet. Noen har også kommentert at det er stor variasjon mellom nasjonalparkene og at svarene deres avhenger av verneformålene til parken. Hvis man hadde laget en undersøkelse og sendt den til forvaltningsmyndighetene til Reinheimen nasjonalpark og samme undersøkelse til Jotunheimen nasjonalpark hadde nok svarene i undersøkelsene vært veldig forskjellige. Dette fordi Jotunheimen i større grad er en brukspark enn det Reinheimen er.

Hva gjelder eget analysearbeid må det tas høyde for at andre personer kanskje ville kategorisert kommentarene annerledes enn jeg har gjort, i og med at det er brukt skjønnsmessige vurderinger.

4.0 Resultater og diskusjon

Dette kapitlet vil starte med å gi informasjon om hvem respondentene er ved å fremstille data om alder, kjønn, utdanning, hva slags sted de er bosatt, og arbeidsplass. Deretter vil jeg ta for meg de tre forskningsspørsmålene, som ble presentert tidligere, og belyse dem med resultater og diskusjon under hvert enkelt tema. Under forskningsspørsmål 1 og 3 vil det først bli presentert en graf som viser fordelingen på svar på kvantitative spørsmål. Deretter vil en tabell med fordeling av kommentarene til spørsmålet presenteres. Disse vil være delt inn i tre; positiv, positiv med vilkår og negativ. De positive er kommentarene, som er uten større presisering av vilkår eller betingelser, holder seg til den høyre delen av skalaen i den tilhørende grafen. De positive med vilkår vil normalt være de som har svart ”midt på treet” og de negative vil være forbeholdt de som sogner til den venstredelen av grafen. Underveis blir det belyst eventuelle forskjeller og likheter fra grafen og tabellen. Deretter presenterer jeg en ny tabell med kommentarer fra respondentene, dette er de kommentarene som gikk igjen hos flere eller er av spesiell interesse. Antall kommentarer er tilpasset andel kommentarer i de tre delene av skalaen. Etter denne tabellen vil jeg belyse resultatene i forhold til teorien. Forskningsspørsmål 2 er resultatet satt inn i en større tabell med ulike aktiviteter, disse har jeg delt i to grupper. Dette ved å sette enten en (T) for tradisjonelt eller en (M) for moderne etter hver aktivitet. Tabellen er utgangspunktet for diskusjonen.

I det siste delkapittelet gir jeg en oppsummering av mine resultater og diskusjon.

4.1 Om respondentene

I spørreundersøkelsen ble det stilt spørsmål som går på respondentens sosiale og faglige bakgrunn for å få et klarere bilde av hvem forvalterne er (jf. tabell 2): De som har deltatt i spørreundersøkelsen er ansatte med arbeidsoppgaver tilknyttet nasjonalparkområdene i de aktuelle kommunene, hos fylkesmannen og fylkeskommunen. Det samme gjelder naturforvaltere i fjellstyrer, nasjonalparkstyrer og naturoppsyn. I tillegg har ansatte i Direktoratet for naturforvaltning (nå Miljødirektoratet) og Miljøverndepartementet (nå Klima- og miljødepartementet) deltatt i undersøkelsen.

Aldersgruppe	Kvinne	Mann	Alle
60år+	2	22	16
50-59 år	32	33	32
40-49 år	36	21	26
30-39 år	27	23	25
Under 30 år	2	1	2
Total	100	100	100
(N)	(43)	(91)	(134)

TABELL 4: ALDERSGRUPPER FORDELING PÅ KVINNER OG MENN I PROSENT (HAUKELAND ET AL. 2014)

Aldersfordelingen av kvinner og menn viser over at det er dobbelt så mange menn som kvinner som har svart på undersøkelsen (tabell 4). I alderen 40-49 år finnes hovedvekten av de kvinnelige arbeiderne, hos menn er dette mer spredt, men av de mannlige forvalterne over 50 år utgjør hele 55 %. Forvalterne over 60 år er det nært sagt kun menn. Utvalget er 134 respondenter da tre stykker valgte å ikke svare på spørsmålet.

Respondentene under 30 år er underrepresentert i utvalget. Grunnen til dette kan være at det kreves et høyt utdanningsnivå og erfaring for å få en jobb i forvaltningen. Utvalget over 60 år er naturlig nok også i mindre grad underrepresentert, dette vil henge sammen med pensjonsalderen i Norge som er 67 år. I tillegg kan vi som nevnt lese av tabellen at det er vesentlig flere menn som har svart på undersøkelsen. Dette kan forklares med at naturforvaltning tradisjonelt sett har vært et mannsdominert yrke. Det kan også bety at det er flere menn som har valgt å svare på undersøkelsen, og at det kanskje er flere kvinner blant de 58 % som har valgt å ikke besvare undersøkelsen.

FIGUR 12: INFORMANTENE FORDELT PÅ BOSTED, I PROSENT.

Vi ser av figur 12 at hele 68 % av respondentene er bosatt i spredtbygd strøk, 23 % bor i by eller tettsted og kun 9 % i en storby. Dette kan ha sammenheng med hvor de arbeider, kun 14 respondenter oppgir departementet eller direktoratet som arbeidssted. Ved jobb i direktoratet og

departementet er arbeidssted konsentrert i Oslo og i Trondheim, vi kan derfor gå ut i fra at ansatte her utgjør de 9 % som er bosatt i en storby. Respondentene bosatt i spredtbygde strøk tilhører sannsynligvis kommunal forvaltning, oppsyn og lokale fjellstyrer. De som oppgir at de bor i mindre eller mellomstor by kan være for eksempel tilknyttet fylkesmenn eller fylkeskommune.

Utdanningsbakgrunn	Kvinne	Mann	Alle
Naturvitenskapelig*)	21	18	19
Miljøfaglig**)	51	73	65
Landbruksfaglig	14	20	18
Samfunnsfaglig***)	35	11	19
Reiseliv	14	4	7
Friluftsliv	9	8	8
Humaniora****)	2	3	3
Teknisk/ ingeniør/-arkitektfaglig	7	12	10
Administrativ/ økonomisk/ ledelsesfag	9	13	12
Juridisk	2	2	2
Annet*****)	14	8	10
Ingen	-	-	2
Total	179	171	173
(N)	(43)	(91)	(134)

TABELL 5: UTDANNINGSBAKGRUNN TIL INFORMANTENE, FORDELT PÅ KVINNER OG MENN (HAUKELAND ET AL. 2014).

I dette spørsmålet var det mulig å krysse av for flere typer utdanninger. Fra tabell 5 over ser vi at flere respondenter har gjort nettopp dette. Tabellen over viser tydelig flertall av ansatte med miljøfaglig bakgrunn. Det er flere kvinner enn menn som oppgir å ha samfunnsfaglig- eller reiselivsbakgrunn. Dette kan kanskje indikere at nasjonalparkforvaltning er mer populært blant kvinner med utdanning uten natur- og miljøfaglig bakgrunn. Av menn er det flere med landbruks- og miljøfaglig bakgrunn. Andelen kvinner og menn med naturvitenskapelig bakgrunn var tilnærmet likt. Vi ser også her at det er tre som har valgt å ikke svare på dette spørsmålet.

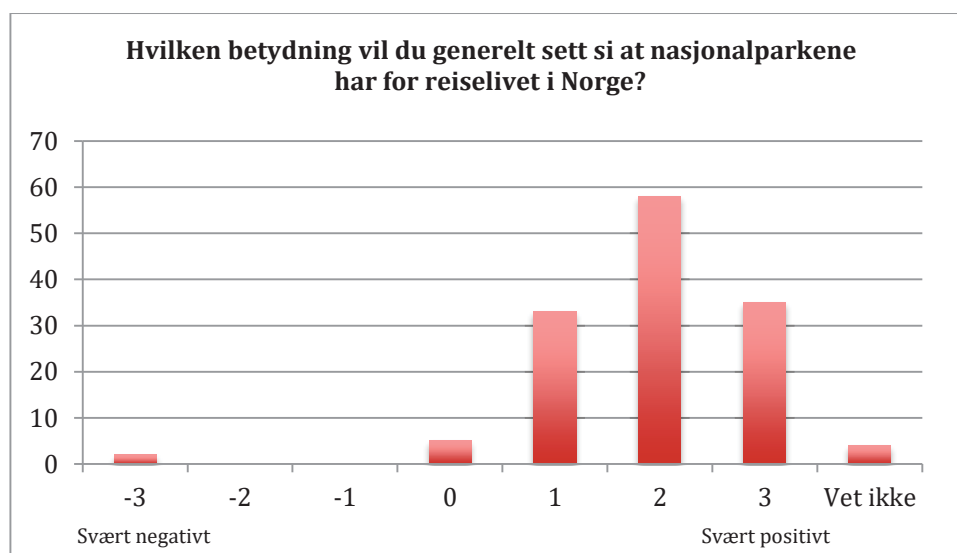
Av de ansatte i forvaltningsmyndighetene oppgir 46% at de jobber i høy grad med nasjonalparker i sitt arbeid, mens 40% gjør det i noen grad. De gjenværende 14% oppgir at de sjeldent eller aldri jobber med nasjonalparker (Haukeland et al. 2014).

4.2 Hvordan ser forvaltningen på reiselivsutviklingen

Jeg ønsker å undersøke hva forvaltningsenhetene mener nasjonalparkene har av betydning for reiselivet i Norge. Dette for å se om forvalterne ser sammenhengen mellom nasjonalparker og reiseliv. Av kommentarene vil jeg diskutere begrunnelsene som ligger til grunn for deres svar.

4.2.1 Betydning av Norges nasjonalparker for reiselivet

FIGUR 13: NASJONALPARKENES GENERELLE BETYDNING FOR REISELIVET I NORGE.

Nært sagt alle de spurte mener nasjonalparkene har en positiv betydning for reiselivet i Norge. Figuren over har en tydelig høyreforskyvning, spesielt svaralternativ 2 i positiv gradering. Nesten 60 personer i utvalget har svart dette.

Kommentarer til hvilken betydning vil du generelt sett si at nasjonalparkene har for reiselivet i Norge?	Antall	Prosent
Positiv	23	72
Positiv med vilkår	6	19
Negativ	3	9
sum	32	100

TABELL 6: KOMMENTARER TIL HVILKEN BETYDNING NASJONALPARKENE HAR FOR REISELIVET, I ABSOLUTT ANTALL OG PROSENT.

Det er 32 forvaltere som valgte å kommentere dette spørsmålet og 23 av disse (72 %) var utelukkende positive. Tabellen viser at 9% var negative, men sammenlignes dette med figur 13 viser det imidlertid at de få som valgte -3 også har valgt å kommentere sitt standpunkt. Av de som har svart 0 til +3 har ikke trangen til å kommentere svaret vært like sterk. Det kan av den grunn se ut som det er en større andel som har svart negativt enn om man kun ser på kommentarene.

Kommentarer til hvilken betydning vil du generelt sett si at nasjonalparkene har for reiselivet i Norge?	
Positive 72 %	Har betydning, men potensialet er ikke større
	Har en svært positiv betydning som ikke utnyttes av reiselivet.
	Dette er unike kvaliteter for Norge, som tidligere land ellers i Europa ikke kan konkurrere med
	En bør bli betreffe synleggjøre de norske nasjonalparkene som en merkevare
Positive med vilkår 19 %	Norsk natur er viktig for besøkende ikke nødvendigvis bare nasjonalparker
	Tror nasjonalparkene betyr mer for utenlandske turister enn norske reisende.
Negative 9 %	Sammenlignet med New Zealand, eller USA gjør vi vel lite ut av nasjonalparkene men det synes jeg er greit. Alt er ikke til for å tjene penger på.
	Vanskeliggjør guiding av naturopplevelser. Hemmer bærekraftig utvikling

TABELL 7: KOMMENTARER TIL HVILKEN BETYDNING NASJONALPARKENE HAR FOR REISELIVET.

Fra tabell 6 kommer det frem at ni av ti i utvalget mener Norges nasjonalparker vil ha en positiv betydning for reiselivet i Norge, og at 91 % av kommentarene var positive. Hele 41% av de 32 kommentarene gikk direkte på at de mener potensialet er utnyttet. Det kommenteres også at Norge har unike kvaliteter, men at disse og nasjonalparkene ikke blir synliggjort godt nok som den merkevaren den er. Undersøkelsen, som ble sendt ut over sommerhalvåret 2013, fant sted før regjeringen utarbeidet en merkevare- og besøksstrategi som forvaltningsenhetene her påpeker behovet for (Miljødirektoratet 2015b). Av de 19 % som er positive, men med restriksjoner eller vilkår, er det flere som mener at det er den norske naturen i seg selv som er viktig for besøkende og ikke at området har blitt vernet som nasjonalpark. Det hentydes også at betegnelsen som nasjonalpark har større betydning for de internasjonale turistene enn det har for de norske, dette stemmer med tidligere studie fra Nord-Gudbrandsdalen (Dybedal 2011).

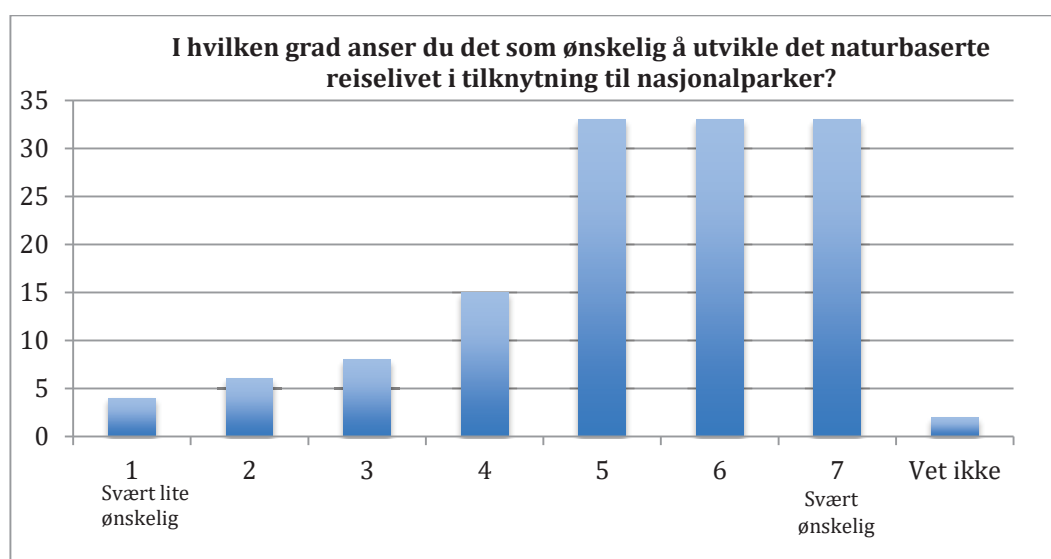
Av forvalterne som svarte negativt, var begrunnelsene vidt forskjellige. En respondent oppgir at restriksjoner som kommer i forbindelse med vernebeskyttelsen er negativt, da disse vanskeliggjør og hemmer utvikling av naturveiledning. Dette er i samsvar med det Hammer

(2007) skriver om hva reiselivsnæringen frykter ved opprettelsen av et vern. Det er interessant at denne kommentaren kommer fra en person innen forvaltningen. Det kan virke som denne respondenten, med sitt tilsynelatende antroposentriske syn, vil være positiv til å få reiseliv inn som en del av verneformålet. På den andre siden kan personen mene at naturveiledningen er et ledd i styrking av vernet ved å lære turistene om ansvarlig ferdsel, aktsomhet og generelt gi gode opplevelser i naturen. I den andre negative kommentaren kan det virke som personen har et biosentrisk syn på naturen. Personen ser kanskje ikke på naturen og nasjonalparken som et produkt man bør tjene penger på, men at naturen er et mål i seg selv. Denne personen vil mest sannsynlig ta sterk avstand fra å sette reiseliv inn som en del av verneformålet.

4.2.2. Ønskeligheten av å utvikle det naturbaserte reiselivet

Her ønsker jeg å studere hvorvidt forvalterne ønsker å utvikle det naturbaserte reiselivet som er tilknyttet nasjonalparkene. Diskusjonen er bygget på kommentarene.

FIGUR 14: HVORVIDT RESPONDENTENE ANSER UTVIKLING AV NBRL I TILKNYTNING TIL NASJONALPARKER SOM ØNSKELIG.

Det kommer en tydelig tendens frem av grafen, det er flere forvaltere ønsker å utvikle reiselivet enn de forvalterne som mener at dette er lite ønskelig. Mange har svart 4 og 5 på skalaen, det er derfor grunn til å tro at mange av kommentarene vil være positive, men på bestemte vilkår. Dette fordi positive kommentarer gjerne ikke forekommer i like høy grad som i de to andre grupperingene.

I hvilken grad anser du det som ønskelig å utvikle det naturbaserte reiselivet i tilknytning til nasjonalparker?	Antall	Prosent
Positiv	11	24
Positiv - med vilkår	29	64
Negativ	5	11
sum	45	100

TABELL 8: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHETEN AV UTVIKLING AV NBRL I TILKNYTNING TIL NASJONALPARKER I ABSOLUTT ANTALL OG PROSENT.

Her var det 45 kommentarer til spørsmålet, med kun fem stykker som svarte i det nedre sjiktet av skalaen. Hele 88 % av kommentarene til dette spørsmålet er av positiv art og 64 % av disse er med ulike vilkår, dette samsvarer til en viss grad med resultatene i figur 14.

I hvilken grad anser du det som ønskelig å utvikle det naturbaserte reiselivet i tilknytning til nasjonalparker?	
Positive 24%	Tilrettelegging kan styre bruk, og gode ordninger for konsesjon kan gi god kontroll over kommersiell bruk. Gjennom bruk skapes gode holdninger til vern også.
	Bygdene rundt Hardangervidda trenger stimulanse, folketallet synker kraftig
Positive med vilkår 64%	Så lenge dette ikke kommer i konflikt med verneformålet er NBRL en god ting
	Avgjørende med differensiert forvaltning og kanalisering av ferdsel.
	I de fleste nasjonalparkene er det plass til flere besøkene, bare det tilrettelegges på riktig måte og på rett tidspunkt på året.
	Aktiviteter for det naturbaserte reiselivet kan like godt legges utenfor/nært til nasjonalparkene som inni. Ser det ikke som tjenelig at mange typer aktiviteter med mange deltakere, skal legges inne i nasjonalparkene. Det vil føre til stor slitasje på vegetasjon og forstyrning av dyreliv. Det er om å gjøre å kanalisere aktivitetene på en måte (både i nasjonalparkene og like gjerne i randsonen), som ikke skaper negativ påvirkning men som gir gode opplevelser.
Negativ 11%	"I tilknytning til" ja... Det er primært randsonene som må utvikles, etter sårbarhetsanalyser slik at en utvikler områder der de negative konsekvensene er minst.
	Få reiselivet i verneområder under kontroll

TABELL 9: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHET FOR UTVIKLING AV NBRL I TILKNYTTING TIL NASJONALPARKER.

De positive grunnene til utvikling av reiselivet, samsvarer godt med hva tidligere forskning viser. Gjennom tilrettelegging vil forvaltningen kunne styre ferdselen, for eksempel som kanalisering via soneinndeling av nasjonalparken etter en variant av ROS-modellen. Vernet blir styrket gjennom bruk, ved å skape de gode holdningene slik som også Aas (2003) nevner. En respondent påpeker at det naturbaserte reiselivet stimulerer utviklingen i bygdene og at det derfor er ønskelig å satse på NBRL for å snu den negative trenden. Dette er i tråd med Haukeland (2015); i bygder med fraflytting kan NBRL gi verdiskapning og en positiv stimulanse.

Fra de positive kommentarene med vilkår, står verneformålet sterkt. Utvikling som ikke er i tråd med dette er ikke ønskelig. Som tidligere skrevet (i punkt 2.2) er naturforvaltnernes rolle å

forvalte verneområdene etter verneformålet. Verneverdiene skal opprettholdes og nødvendige tiltak for ivaretagelsen skal gjennomføres (Direktoratet for naturforvaltning 2006a).

Verneformålet er derfor viktig for forvalterne. En respondent mener det vil være plass til flere besøkende i nasjonalparkene, men at det vil avhenge av riktig tilrettelegging. Dette utsagnet tolker jeg dithen at respondenten ønsker at tilrettelegging skal være av høy kvalitet. Brox (2001) mener også at det skal være plass til flere i den norske naturen, og at trengsel og slitasje kommer av mangelfull lokal forvaltning.

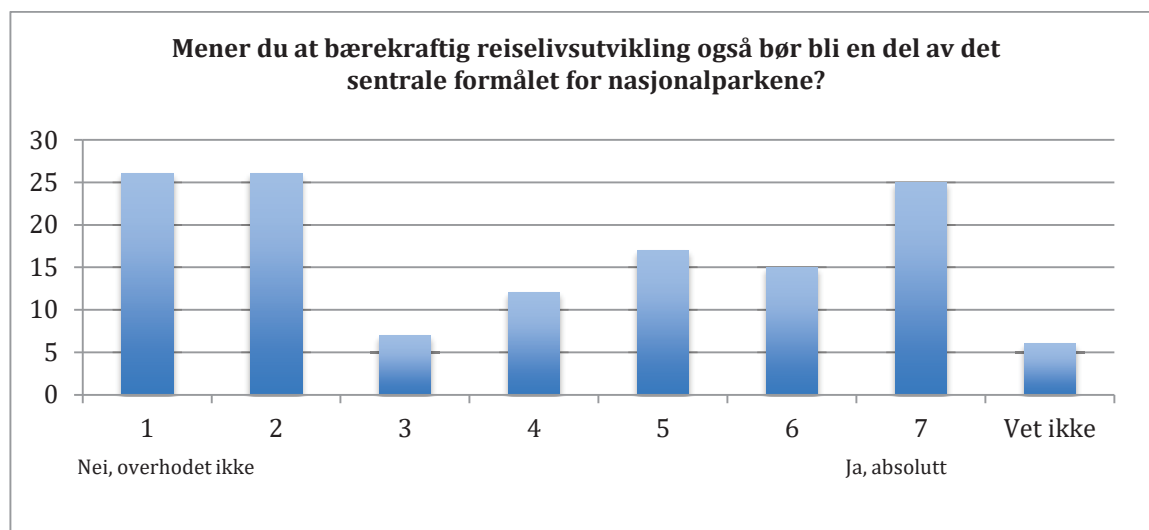
En av kommentarene påpeker at aktivitetene bør legges til randsonene. Dette begrunnes med reduksjon av slitasje og forstyrning av dyreliv. Personen mener derfor kanalisering er viktig både i og omkring nasjonalparkene. Det virker som personen selv har en positiv holdning til turisme da det påpekes at det skal gis gode opplevelser, men at naturverdiene og bevaring av disse skal stå sentralt. Den siste kommentaren som er positiv med vilkår påpeker at utviklingen skal skje i randsonen og viktigheten av sårbarhetsanalyser, jamfør prinsippet om innhenting av kunnskap, konsekvensutredning, i § 8 i nml (2009).

Noen forvaltere mener reiselivet har tatt overhånd i verneområdet og mener at bruken må kontrolleres. I en av kommentarene gis det et eksempel med villrein i Rondane som blir forstyrret av turistenes ferdsel. Dette er et tydelig eksempel på en forvalter som setter verneverdiene svært høyt og vil av den grunn være negativ til turisme. Her kan man kanskje trekke paralleller til Zachrisson et al. (2006) sitt eksempel på at naturen blir sett på som et museum som man helst ikke skal røre noe i.

4.2.3 Ønskeligheten av bærekraftig reiselivsutvikling som del av verneformålet

Dette kapittelet ser på hva forvalterne mener rundt bærekraftig reiselivsutvikling som en sentral del av formålet i forskriftene for vern av nasjonalparkene. Kommentarene gir grunnlag til diskusjonen.

FIGUR 15: OM REISELIV BØR BLI EN DEL AV VERNEFORMÅLET.

Som vi kan lese av denne tabellen er resultatene her sprikende. De ansatte i forvaltningsenhetene er ikke enige om bærekraftig reiseliv bør bli en del av det sentrale formålet til nasjonalparkene.

Mener du at bærekraftig reiselivsutvikling også bør bli en del av det sentrale formålet for nasjonalparkene?	Antall	Prosent
Positiv	2	9
Positiv med vilkår	10	45
Negativ	10	45
sum	22	100

TABELL 10: KOMMENTARER TIL BÆREKRAFTIG REISELIVSUTVIKLING SOM EN DEL AV VERNEFORMÅLET, I ABSOLUTT ANTALL OG PROSENT.

Resultatene i figur 15 og tabell 10 viser forskjellige fordelinger av svarene, i tabellen er det kun 9 % av de 22 kommentarene som er positive, mens figuren viser en betydelig høyere andel. Fra figur 15 ser det ut som 3, 4 og 5 (positive med vilkår) på skalaen utgjør en betydelig mindre andel enn 1 og 2 (negativ), men i tabell 10 har de like stor oppslutning. Grunnen til dette kan være at de som har svart i det nedre sjiktet også har en dypere trang til å gjøre rede for hvorfor de svarte negativt, enn de som har svart positivt.

Mener du at bærekraftig reiselivsutvikling også bør bli en del av det sentrale formålet for nasjonalparkene?	
Positive 9%	Forutsetter at det med reiselivsaktører også inneslutter private grunneier
Positive med vilkår 45%	Vil må lage forvaltningsplaner der en deler opp parken etter en sårbarhets-analyse. Noen parker er det plass til å nyte friluftsliv, mens andre er det begrensede muligheter.
	Dette avhenger av verneformål og verneverdier.
	Soneinndelinger kan være tillatt innenfor deler av nasjonalparken. Basert på faglige vurderinger.
	Utviklingen skal komme det lokale næringslivet til gode
Negativ 45%	Eg mener det er god forvaltning av naturverdiar og tilrettelegging for ferdsel til fots vil legge til godt og bærekraftig grunnlag for reiselivsutvikling. Dersom reiseliv er et formål, er det en uheldig
	Det vil være et grunnleggende brudd med naturvernprinsippene, dersom man skulle benytte naturmangfoldloven til å verne en aktivitet i dette tilfellet reiselivsutvikling. Dette må løses gjennom sektorvis grep, og ikke gjennom naturmangfoldlovens virkemidler.
	Reiselivsutviklingen må skjelle innenfor ramene av vernet og de hensyn det skal være, så det reiseliv som formålet blir helt feil, og vil kunne misbrukes.
	Det må være et politisk mål for næringssektoren, ikke miljøvernsektoren.

TABELL 11: KOMMENTARER TIL BÆREKRAFTIG REISELIVSUTVIKLING SOM EN DEL AV VERNEFORMÅLET.

Den positive kommentaren anses som et mildt vilkår, dette tatt i betraktning at personen svarte en positiv 7' er på skalaen. En annen positiv kommentar gikk på at det ikke vil være potensiale å ha reiseliv i alle nasjonalparkene sitt verneformål. Det kan for eksempel være Reinheimen nasjonalpark som det reklameres lite for i forhold til Jotunheimen.

Et av vilkårene i flere av kommentarene, er å lage forvaltningsplaner med soneinndeling etter en sårbarhetsanalyse. Kanskje denne vil ligne soneinndelingen som ble laget i Fulufjellet nasjonalpark. Dette vil være til god hjelp både for næringen og forvaltningen, det vil være lurt å dele nasjonalparken i tydelige grenser for å ha et felles mål for utvikling. Områdeinndelingen av Fulufjellet nasjonalpark baserte seg på et stort omfang av innhentet informasjon fra aktørene i området (Fredman et al. 2005). En av kommentarene mener at inndelingen bør baseres på faglige vurderinger, men nevner ikke ønskene til lokale aktører. Konflikter kan unngås eller dempes ved inndelingen (Fredman et al. 2005) samtidig som verneverdiene blir ivaretatt (Gundersen et al. 2011).

En respondent mener det vil avhenge av verneformål og verneverdier, det tolker jeg dit hen at bærekraftig reiseliv vil være ønskelig som den del av det sentrale formålet med nasjonalparken hvis det er en brukspark med allerede høy ferdsel. Det vil altså ikke være ønskelig der nasjonalparken har svært sårbare verneverdier.

At utviklingen skal komme det lokale næringslivet til gode, er en forutsetning for noen av respondentene. Dette stemmer med regjeringens ønske med besøks- og merkevarestrategien, og det er positivt for næringen at forvaltningsenhetene også har denne tankegangen. Paradigmeskiftet fra en ren vernestrategi til å i større grad legge til rette for bruk, vises også i denne kommentaren. Med felles mål vil det være lettere å samarbeide for å utvikle nasjonalparkene som et attraktivt besøksmål. Likevel mener flere av forvalterne at det er uheldig å endre formålsparagrafene til en mer brukerrettet utvikling av parkene. Disse respondentene er bekymret for en misbruk av naturressursene dersom bærekraftig reiselivsutvikling skal bli en del av formålsparagrafen i vernet. Det nevnes også at dette ikke har noe med miljøvernsektoren å gjøre, at det heller bør være et politisk mål for næringssektoren, forvalterne sin jobb er å sikre naturverdiene. Så lenge verneverdiene ikke blir forsømt er det lite negativt å peke på ved å utvikle reiselivet i tilknytning til parkene. Spørsmålet blir om det er nødvendig å endre verneformålet for at reiseliv skal bli prioritert av forvaltningen. Et bedre samarbeid mellom næringslivet og forvaltningssektoren kan ha et stort potensiale for både lokal og nasjonal verdiskapning.

4.3 Tradisjonelle og moderne aktiviteter

Her vil jeg undersøke hva forvalterne mener er ønskelig av aktiviteter.

	Innenfor nasjonalparkene		I nasjonalparkenes randsoner		Differanse av gjennomsnitt
	Gjen-nom-snitt	Plass-siffer	Gjen-nom-snitt	Plass-siffer	
Naturguiding/ naturstudier*) (T)	6,16	1	6,50	3	0,34
Vandringer/ fotturer (T)	5,92	2	6,54	1	0,62
Fiske (T)	5,85	3	6,49	4	0,64
Naturfotografering (M)	5,65	4	6,37	5	0,72
Telting (T)	5,46	5	6,52	2	1,06
Fuglekikking (T)	5,43	6	6,25	7	0,82
Jakt (T)	5,26	7	6,22	8	0,96
Langrenn/ trugeturer (T)	5,20	8	6,32	6	1,12
Vannaktiviteter som kano, roing, seiling (T)	4,93	9	6,13	9	1,20
Klatring, isklatring, brevandring, tinderangling (M)	4,88	10	5,99	11	1,11
Viltsafari (elg, hval) (M)	4,54	11	5,95	12	1,41
Overnattinger i tretopphytter, igloer, lavvoer (M)	4,23	12	6,03	10	1,80
Båtsightseeing og fjordcruise (M)	4,09	13	5,58	14	1,49
Løssnøkjøring (ski/ snowboard) (M)	3,98	14	5,48	16	1,50
Hundekjøring (M)	3,93	15	5,53	15	1,60
Turridning med hest (M)	3,78	16	5,74	13	1,96
Actionsport i/på vann (rafting, elvekajak, surfing, dykking) (M)	3,43	17	5,47	18	2,04
Kiting (M)	3,20	18	4,98	19	1,78
Sykling (M)	3,18	19	5,48	16	2,30
Luftaktiviteter (fallsjerm, paragliding, hanggliding) (M)	2,72	20	4,86	20	2,14
Motoriserte aktiviteter (f.eks. snøscooter) (M)	1,39	21	2,73	21	1,34

TABELL 12: ØNSKELIGHET AV KONKRETE AKTIVITETER I OG OMKRING NASJONALPARKER. GJENNOMSNITT UT FRA EN SKALA FRA 1 TIL 7 OG DIFFERANSER MELLOM ØNSKELIGHETEN I OG OMKRING NASJONALPARKENE (HAUKELAND ET AL. 2014).

Differansen mellom gjennomsnittstallet i nasjonalparken og i randsonen kan gi indikasjoner på hvor stor slitasje eller forstyrrelser nasjonalparkforvalterne anser at aktivitetene har for naturen og økosystemet innenfor parkgrensene. Vi ser at de moderne aktivitetene, som er markert med en

M i parentes, har en generell høyere differanse enn aktivitetene merket med T for tradisjonelle aktiviteter. Dette kan ha sammenheng med hvor nye noen aktivitetene er, og slitasjeeffekten av disse er foreløpig lite forsket på. Eksempler på dette er luftaktiviteter, sykling og kiting. Forvaltningen kan derfor være restriktive og legge føre-var prinsippet etter nml (2009) til grunn, da det er uvisshet rundt disse aktivitetenes omfang av slitasje og forstyrrelser av dyre- og planteliv.

Ikke overraskende synes forvaltningen aktiviteter som naturguiding/naturstudier, fotturer og fiske er mest ønskelig innenfor nasjonalparkene. Dette er typiske enkle og tradisjonelle aktiviteter som krever lite av utstyr og kan utføres av de fleste. For slike aktiviteter er skadeomfanget også mer kjent for forvalterne. Sykling, luftaktiviteter og actionsport i vann er de tre aktivitetene med størst differanse på ønskelig plassering i eller omkring nasjonalparken. Gjennomsnittet i randsonen på tabell 12 indikerer imidlertid at ønskeligheten er høy. Dette indikerer at det ikke er aktiviteten i seg selv forvalterne anser som negative, men at de ikke ønsker at disse skal utføres innenfor nasjonalparkene.

Motorisert ferdsel har havnet nederst på listen over ønskelighet både i nasjonalparken og i randsonen. Differansen på denne er av den grunn ikke så stor. Her er forvaltningen negativ mot selve aktiviteten og mener den ikke burde utføres verken i eller utenfor nasjonalparken.

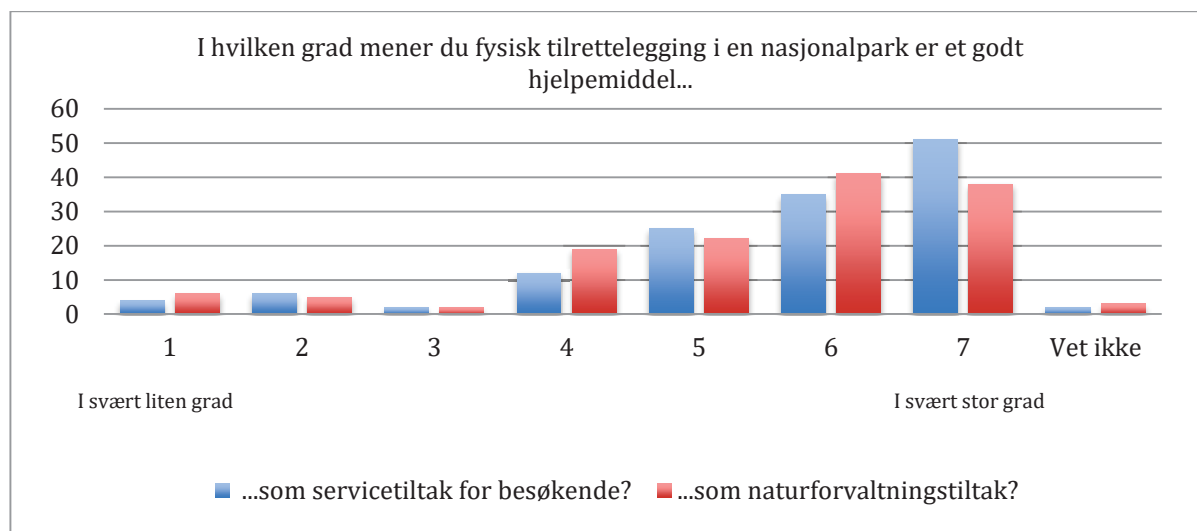
4.4 Fysisk tilrettelegging i og omkring nasjonalparkene

I dette kapittelet blir det undersøkt hva forvalterne tenker om fysisk tilrettelegging og i hvilken grad de mener forvalterne selv burde være dem som legger til rette for dette. Til sist ses det på hvilke former for tilrettelegging respondentene anser som ønskelig i og omkring nasjonalparkene.

4.4.1 Fysisk tilrettelegging som hjelpemiddel

Her ønsker jeg å undersøke hva forvalterne mener fysisk tilrettelegging er godt for, delt inn i servicetiltak for besøkende og som naturforvaltningstiltak.

FIGUR 16: FYSISK TILRETTELEGGING SOM SERVIVETILTAK OG SOM NATUREFORVALTNINGSTILTAK.

Figur 16 viser at de aller fleste av forvalterne generelt sett mener fysisk tilrettelegging er et godt hjelpemiddel. Når vi ser nærmere på forskjellen mellom tilrettelegging som servicetiltak for besøkende og som naturforvaltningstiltak, er denne, med små forskjeller, relativt likt fordelt av respondentene.

I hvilken grad mener du fysisk tilrettelegging i en nasjonalpark er et godt hjelpemiddel?	Antall	Prosent
Positiv	22	54
Positiv med vilkår	15	37
Negativ	4	10
sum	41	100

TABELL 13: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHETEN AV FYSISK TILRETTELEGGING, I ABSOLUTT ANTALL OG PROSENT.

Andelen kommentarer i tabell 13 stemmer godt overens med fordelingen figur 16 viser. Over halvparten har kommentert at det er positivt, 37 % er positive med vilkår og 10 % er skeptiske. Andelen av de negative kommentarene er litt høyere enn det er antydning til på figuren. Det var 41 av forvalterne som skrev en kommentar til dette spørsmålet.

I hvilken grad mener du fysisk tilrettelegging i en nasjonalpark er et godt hjelpemiddel	
Positive 54%	Noe må tilrettelegges, det er utvalg. Noe av opplevelsen er det ubørte, men få kommer seg dit. Soneinndeling.
	Det er positivt for besøkende samtidig som man kan til en viss grad lede folk der det er trygt og fint å være samtidig som man unngår sårbare områder.
	At tilrettelegging er et godt hjelpemiddel som naturforvaltningstiltak for å spare vegetasjonen, helst bør ikke aktiviteten legges i stier som er sårbare med hensyn på trakk...
	Tilrettelegging er en effektiv måte å styre hvor folk skal ferdes
	Kan bidra til at ferdsel ikke kommer i konflikt med vernegrunnlaget
Positive med vilkår 37%	Igjen, etter vurdering av hvert enkelt område. Det er godt å skille mellom opparbeidet sti og skilting på den ene siden og preparerte skiløyper på den andre. Oppkjøret løyper innenfor verneområder er jeg imot.
	Gjennom tilrettelegging kan man styre mye av aktivitetene. Det vil samtidig oppleves positivt for den store brukergruppen. På den andre siden er det også noen mennesker som ikke ønsker tilrettelegging inn i et verneområde fordi dette gir en annen type naturopplevelse. Her gjenn bør bruken av tilrettelegging være høyere planlagt slik at ulike brukergrupper kan få sine "behov" oppfylt.
	Slik merking må styrast av verneregulane og den lokale forvaltninga.
	Tilrettelegging kan til en viss grad styre aktiviteten ønsket retning. Men kan vi imøtekomme alle kravene?
Negativ 10%	Mangel på kunnskap om natur, men det blir ikke bedre av tilrettelegging

TABELL 14: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHETEN AV FYSISK TILRETTELEGGING SOM ET GODT HJELPEMIDDEL.

Fra figur 16 ser vi at hovedtendensen blant forvalterne er at fysisk tilrettelegging både er et godt hjelpemiddel som servicetiltak for besøkende og som forvaltningstiltak. Ved å tilrettelegge for besøkende kan man i større grad styre hvor de besøkende oppholder og beveger seg. På denne måten vil den sårbare delen av nasjonalparken kunne spares for slitasje. Eventuelle purister vil foretrekke områder som ikke er tilrettelagt, men denne gruppen besøkende vil uansett oppsøke de uberørte områdene av nasjonalparkene (Heiberg et al. 2005). Med tilrettelegging i områder der det er større trafikk av turister, vil slike tiltak kunne spare naturen i det lengre løp. Ved å sette opp toaletter, søppelstativer og informasjonstavler vil turistene benytte disse fasilitetene, og problemer som forsøpling vil bli betydelig mindre. Et annet eksempel på dette er opparbeiding av stier.

Den negative kommentaren i tabell 14 peker på at tilrettelegging alene ikke vil kunne øke naturkunnskapene hos de besøkende. Med grunnlag i allemannsretten er den norske utmarka åpen for alle. Det er ikke meningen at alle turister, uten erfaring og friluftslivsferdigheter, skal bevege seg langt inn i nasjonalparkene og forvente at de skal mestre uventet uvær og eventuelle skader. For mye tilrettelegging kan gi personer uten kompetanse anledning til å bevege seg lengre ut på vidda enn hva personen ellers ville ha gjort, og dermed utsette seg selv for større fare.

Tilrettelegging og soneinndeling bør foregå på bakgrunn av undersøkelser av nasjonalparkens brukergrupper. Dette stemmer med *Veilederen for besøksforvaltning* (Miljødirektoratet 2015b) og en variant av ROS-modellen. Det vil aldri kunne tilrettelegges til alle brukergrupper og det vil derfor være lurt med brukerundersøkelser. Den lokale forvaltningen vil være de som kjenner området best og bør derfor ha en aktiv del i en eventuell soneinndeling.

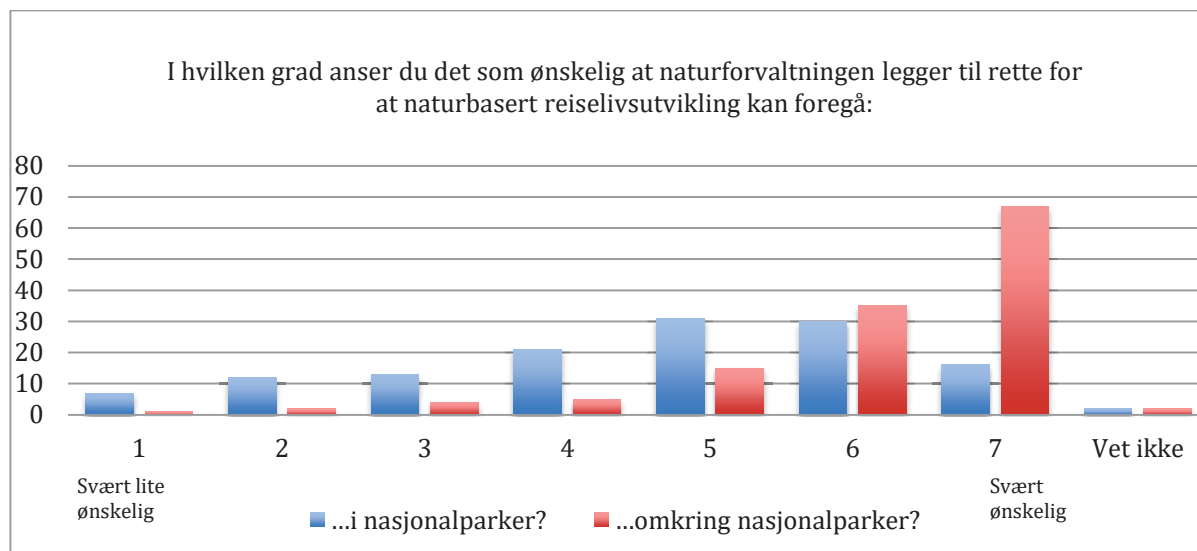
Kan forvaltningen imøtekomme kravene, er det en av respondentene som spør seg.

Respondenten henviser sannsynligvis til at det vil stilles stadig større krav til tilrettelegging, og at det kan bli vanskelig å holde tritt med en rask utvikling. Naturbasert reiseliv og aktivitet er i konstant endring (Pedersen 2001), og det vil være en umulig oppgave for forvaltningsenhetene å ligge i forkant av denne. Ved å legge til rette for et tettere samarbeid med reiselivsnæringen, vil det være lettere å holde seg oppdatert på feltet og dermed ta stilling til om tilrettelegging er nødvendig eller ønskelig fra forvaltningens side.

4.4.2 Ønskeligheten av at forvaltningsmyndighetene skal legge til rette

Ønsker forvaltningen selv å legge til rette, delt i nasjonalparkene og i randsonen.

FIGUR 17: OM NATURFORVALTNING SKAL LEGGE TIL RETTE FOR NBRL I OG OMKRING NASJONALPARKENE.

Figur 17 viser at det er svært ønskelig at tilretteleggingen skal skje omkring randsonen, altså omkring nasjonalparkene, forvaltere er tydelige på at området omkring nasjonalparkene er best egnet utvikling. I spørsmål om tilrettelegging i selve nasjonalparken er ikke forvalterne like enige med hverandre, men det er en topp i skalaen mot den ønskelige delen.

Kommentarer til i hvilken grad anser du det som ønskelig at naturforvaltningen legger til rette for at naturbasert reiselivsutvikling?	Antall	Prosent
Positiv	11	34
Positiv - betinget / med vilkår	19	59
Negativ	2	6
sum	32	100

TABELL 15: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHETEN AV NBRL NATURFORVALTERNE SELV LEGGER TIL RETTE FOR, ABSOLUTT ANTALL OG PROSENT.

Kun 2 stykker, som utgjør 6 % av 32 kommentarer, har skrevet en negativ kommentar til dette spørsmålet. Flest forvalterne mener de selv bør legge til rette for naturbasert reiselivsutvikling og har et vilkår til dette. Fordelingen av kommentarene i tabell 15 stemmer i en viss grad overens med resultatene i figur 17, også her velger de som har svart positivt ikke å kommentere i høy grad som i de andre kategoriene.

I hvilken grad anser du det som ønskelig at naturforvaltningen legger til rette for at naturbasert reiselivsutvikling?	
Positive 34%	Svært sårbar vegetasjon i "min" nasjonalpark
	Sjølvsagt skal tilrettelegginga i nasjonalparken vere på naturen og det lette friluftslivsets vilkår. Med tilrettelegging i NP kan vere utbedring/steinsetting av stier, vedlikehald av kulturminne/støler mm
	Det er viktig at forvaltningen styrer aktiviteten i den retning man selv ønsker. Det gjør vi ved å selv ta initiativ til ønsket ferdsel.
	I Norge har vi mye flott natur som ikke er vernet som nasjonalpark og som også dermed kan være/er attraktiv for turister. Noe av det viktigste er å utvikle attraktive reiselivstilbud som gjør at besøkende holder seg i lokalsamfunnene og "legger igjen penger" der.
Positive med vilkår 59%	Ønskelig å skåne nasjonalparkene om aktiviteter kan legges i randområdene
	Verneformål og verneverdier avgjør om det er ønskelig å utvikle reiseliv.
	I den grad det ikke går utover verneformålet kan "ting" skje inne i selve parken. Men det største potesnialet ligger utenfor.
	Avhenger av hvilke tiltak som det tenkes på. Store tiltak bør være på utsiden.
Negativ 6%	Ikkje fysiske inngrep for tilrettelegging eller bruk av tekniske hjelpemiddel
	Dette er ikke en forvaltningsoppgave

TABELL 16: KOMMENTARER TIL ØNSKELIGHETEN AV NBRL NATURFORVALTERNE SELV LEGGER TIL RETTE FOR.

Noen av de positive kommentarene i tabell 16 vinkler begrunnelsen av svaret med at det er naturforvalterne selv som er kjent med naturen i nasjonalparkene de forvalter. Dermed er de selv best egnet til å styre aktiviteten i en retning som kommer naturen til gode. Forvalteren som har skrevet at vegetasjonen er svært sårbar i nasjonalparken (den øverste kommentaren i tabell 16), har svart 5 på skalaen for å legge til rette i nasjonalparken og 7 på omkring nasjonalparken. Av denne grunn har jeg tolket kommentaren til å være i gruppen sammen med de positive.

Kommentaren tyder på at denne forvalteren virkelig bruker tilretteleggingen som et verktøy for å lede/kanalisere besøkende andre steder enn den delen av nasjonalparken som er svært sårbar. Det nevnes i den neste kommentaren at tilrettelegging ikke trenger å være store inngrep, men enkelt som utbedring av stier og vedlikeholdsarbeid.

Den siste positive kommentaren begrunner ønskeligheten av tilrettelegging med det positive turismen kan bidra til av verdiskaping til bygdene. Forvalteren nevner også viktigheten av å utvikle attraktive reiselivstilbud for turistene, men om naturforvaltningen skal utvikle dette, vil det kunne stride i mot det som er mest gunstig for reiselivet. Jacobsen og Viken (2014) mener reiselivet er en forretningsvirksomhet som ikke burde drives av forvaltningsenhetene.

Veiledningen for besøksstrategien (Miljødirektoratet 2015b) utdyper dette ved å påpeke den eventuelle dobbeltrollen forvaltningen ville fått og diverse forutsetninger, som reiselivskompetanse og ressurser, forvaltningsmyndighetene ikke innehar. Det er flere forvaltere som ønsker å utvikle aktiviteter, men erfaring viser at utviklingen av reiselivet bør være et samarbeid mellom forvaltningen og reiselivsnæringen, det er da man finner de virkelige gode

løsningene. I land som USA har utviklingen av reiselivet i nasjonalparker gått langt utover det vi har i Norge og utviklet seg over lengre tid. Forskning fra USA viser at både forvaltningsmyndighetene og reiselivsnæringen har kommet til et punkt der de innser at reiselivet blir best med samarbeid (McCool 2009). Å opprette en stilling som har en fot i hver leir er en mulig løsning, en person som har mandat som megler mellom forvaltningen og næringen. Denne personen kan oversette fagsjargongen, gjøre samarbeidet enklere og kvalitetssikre utviklingen. Forvaltningsenhetene vil få bedre oversikt og kontroll av hva som rører seg i reiselivet og reiselivsbransjen vil få mer verdiskapning og kvalitet på produktene.

Kommentarene som er positive med vilkår, hoveddelen av kommentarene, begrunner svaret med å tydeliggjøre at tilretteleggingen bør skje i randsonen, ikke i verneområdet. Som tidligere beskrevet i oppgaven er det færre restriksjoner utenfor verneområdet, man får kanalisert ferdselen inn i nasjonalparken og utvikling i randsonen skåner verneverdiene i nasjonalparken. Verneverdiene og verneformålet bestemmer hva som kan og bør tillates av tilrettelegging i nasjonalparken. Flere forvaltere bruker denne begrunnelsen om sin ønskelighet.

Det nevnes at det er stor forskjell på om tilretteleggingen er et stort inngrep eller et lite, jeg tolker det dit hen at et stort inngrep vil det være ønskelig at dette legges til randsonen, men om det er lite for eksempel en informasjonstavle vil det gå fint i nasjonalparken. Den neste kommentaren er av en forvalter som har svart svært positivt, men ønsker å presisere at det ikke innebar *fysiske* inngrep eller tekniske hjelpemidler.

Kun to av kommentarene var negative og den ene var grunnet forstyrrelse av villrein i Rondane og den andre anser ikke tilrettelegging som en forvaltningsoppgave. Når man tenker på hvordan tilrettelegging kan bidra til kanalisering og mindre ferdsel i sårbare områder, vil tilrettelegging absolutt bidra til bevaring av verneverdiene. Det kan argumenteres med at tilrettelegging er en positiv måte for forvaltningen å opprettholde verneformålene og derfor noe forvaltningsmyndighetene bør utføre der det er hensiktsmessig.

4.4.3 Hvilke former for tilrettelegging som er ønskelig

Her undersøker jeg ulike former tilrettelegging forvalterne vil ha, i nasjonalparkene og i randsonene.

	Innenfor nasjonalparkene		Nasjonalparkenes randsoner		Differanse av gjennomsnitt
	Gjen- nom-snitt	Plass- siffer	Gjen- nom-snitt	Plass- siffer	
Skilting	5,80	1	6,52	1	0,72
Naturinformasjons-tavler	5,63	2	6,48	2	0,85
Opparbeidede stier	5,23	3	6,33	3	1,10
Utsiktstårn for turister	4,48	4	6,03	8	1,55
Rasteplasser	3,87	5	6,05	7	2,18
Universelt utformede tiltak (infotavler, skilting, toaletter, hvileplasser ol)	3,86	6	6,14	4	2,28
Preparerte skiløyper	3,79	7	6,08	5	2,29
Toaletter	3,67	8	6,07	6	2,40
Universelt utformede tiltak i form av turveier for rullestol	3,62	9	5,99	9	2,37
Opparbeidede fiskeplasser	3,61	10	5,70	11	2,09
Søppelstativer	3,24	11	5,73	10	2,49

TABELL 17: ØNSKELIGHETEN AV FORSKJELLIG FORMER FOR TILRETTELEGGING I OG OMKRING NASJONALPARKENE. GJENNOMSNITT UT FRA EN SKALA FRA 1 TIL 7 OG DIFFERANSER MELLOM ØNSKELIGHETEN I OG OMKRING NASJONALPARKENE. KILDE (HAUKELAND ET AL. 2014).

Forvalternes rangeringer av ønskeligheten av de ulike aktivitetene kan bære preg av hvor store inngrep som vil kreves for den enkelte tilretteleggingen. På topp i tabell 17 finner vi enkle inngrep som skilting, naturinformasjonstavler og opparbeiding av stier. Disse tiltakene er allerede i flere nasjonalparker og tilretteleggingen oppmuntrer til det enkle og tradisjonelle friluftslivet, som turgåing. På bunnen av listen ligger søppelstativer, opparbeidede fiskeplasser og turveier for rullestolbrukere. Både fiskeplassene og tilrettelegging for rullestol kan anses som tiltak som vil kreve relativt store inngrep i naturen. Søppelstativ havnet nederst på listen, kanskje til overraskelse for noen da et stativ av denne størrelsen kanskje ikke virker som noe stort

inngrep. Men man må ta høyde for at søppelet må tømmes, det vil bety mye jobb, transport og slitasje på naturen i denne forbindelsen. I tillegg vil muligens dyrene forsyne seg av søppelet. Dette kan føre til matforgiftning og skader.

I randsonen er gjennomsnittet mellom 6,52 og 5,70 for alle de forskjellige formene for tilrettelegging, dette er høyt på skalaen. Det vil si at forvalterne synes alle disse formene er svært ønskelig i randsonen. Med god planlegging av tilretteleggelse vil det bidra til kanalisering av ferdsele og virke positivt for naturverdiene. Vi ser en tydelig forskjell på hva forvalterne ønsker av tilrettelegging innenfor og utenfor nasjonalparkene.

4.5 Oppsummering

Flertallet blant respondentene mener at nasjonalparkene har en positiv betydning for det norske reiselivet, og at det er et uutnyttet potensiale for markedsføringen av nasjonalparkene som en arena for naturbasert reiseliv. Forvalterne mener Norge er i en særstilling med sine unike naturopplevelser. Noen av respondentene mener norsk natur i seg selv vil trekke besøkende, men uavhengig om denne er vernet som en nasjonalpark. Derimot tror flere at de utenlandske turistene vil la seg lokke av nasjonalparkvernet. De fleste respondentene har et ønske om å utvikle reiselivet tilknyttet parkene. Likevel understreker de at det er verneformålet som må stå i sentrum, og forvaltningen er splittet når det gjelder endring av lovverket i form av å inkludere bærekraftig reiseliv i formålsparagrafene. Randsonene er mer ønskelig som en arena for næringsutvikling i form av turisme. Dette fordi respondentene ikke ønsker at bruk skal gå på kompromiss av vern ved nasjonalparkene.

Det kommer tydelig frem av resultatene at forvalterne foretrekker tradisjonelle aktiviteter innenfor verneområdet. Grunnen til dette kan være at man er lite kjent med skadevirkningene av moderne aktiviteter som for eksempel sykling og kiting. Ikke overraskende er det motoriserte aktiviteter som rangeres som minst ønskelig ferdsel i nasjonalparkene.

Tilrettelegging anses som positivt blant forvalterne. De oppgir at de selv ønsker å ha kontrollen over hvem som skal tilrettelegge og hvor i parken/randsonen dette skal foregå. Forvalterne ønsker å øke verdiskapningen i bygdene og snu den negative fraflytningstendensen. Samtidig ser de nytten av å kunne kanalisere ferdsele i nasjonalparkene for å unngå slitasje på særlig sårbare

verneområder. Flere er positive til en soneinndeling i nasjonalparkene. Store inngrep som tilrettelegging for rullestolbrukere og fiskeplasser rangeres lavt på listen over ønskelighet av tilrettelagte fasiliteter. Forvalterne ønsker tilrettelegging av skilting, naturinformasjonstavler og opparbeidede stier. Dette kan anses som små inngrep som ikke vil gå på bekostning av verneverdiene.

5.0 Konklusjon

Forvaltningsmyndighetene mener nasjonalparker har en stor betydning for reiselivet i Norge. Hele 42 % av kommentarene sier markedsføringen av nasjonalparkene har et større potensiale. Det er derfor grunn til å tro at forvaltningen ønsker at parkene skal videreutvikles i reiselivssammenheng. De ønsker også å bidra til dette ved selv å legge til rette for enkel tilrettelegging i selve nasjonalparkene, og større tilrettelegging i randsonen. Bedre utvikling av naturbasert reiseliv vil skje dersom det legges mer til rette for samarbeid mellom forvaltningen og reiselivsnæringen, eventuelt om det utvides i allerede eksisterende partnerskap. Dette ønsker forvalterne både for å øke verdiskapningen til lokalsamfunnet, og for å sikre verneverdiene ved minimering av slitasje i nasjonalparken. Det er grunn til å tro at *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder* vil bli godt tatt imot av forvalterne. Forvalterne ønsker selv å legge til rette for naturbasert reiseliv, men ved å samarbeide med reiselivsnæringen vil utviklingen bli mer helhetlig og samtidig kan man bedre planlegge kanalisering av ferdsel. Forvaltningen mener tradisjonelle aktiviteter er mest ønskelig i nasjonalparkene, moderne aktiviteter mente forvalterne var bedre egnet i randsonene. Med strategisk og rett bruk av den nye besøksstrategien vil forvaltningen være bedre rustet til å håndtere en økt turisme i nasjonalparkene. Gjennom turisme, altså bruken, vil vernet også bli styrket og verneverdiene ivaretas.

Litteraturhenvisning

- Aas, Ø. V., O.I.; Dervo, B.; Eide, N.E.; Kaltenborn, B.P.; Haaland, H.; Andersen, O.; Svarstad, H.; Skår, M.; Nellemann, C. (2003). Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet. *NINA fagrapport*
- ATDI. (2015). THE 2015 REPORT: Adventure Tourism Development Index. 19 s.
- Brox, O. (2001). Trusler mot allemannsretten. I: *Vår felles eiendom. Tar vi vare på allemannsretten?*, s. 62-92. Oslo: Pax.
- Bugge, H. C. (2011). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. 3. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Dervo, B. K., Skår, M., Köhler, B., Øian, H., Vistad, O. I., Andersen, O. & Gundersen, V. (2014). Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer: Norsk institutt for naturforskning. 98 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2006a). *Rapport til Miljøverndepartementet. Handlingsplan for bærekraftig bruk, forvaltning og skjøtsel av verneområder.*: Miljøverndepartementet. 64 s.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2006b). *Reinheimen*. Direktoratet for naturforvaltning. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonalparker/Reinheimen/> (lest 20.11).
- Direktoratet for naturforvaltning. (2009). *Breheimen - Frå evig is til frodige stølsdalar*: Direktoratet for naturforvaltning. Tilgjengelig fra: [http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/attachment/1316/Breheimen NP nor sk.pdf](http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/attachment/1316/Breheimen_NP_nor_sk.pdf). (lest 21.11).
- Diversity, S. o. t. C. o. B. (2014). Global Biodiversity Outlook 4: United Nations Decade on Biodiversity. 155 s.
- Dybedal, P. (2011). Regionaløkonomiske virkninger av nasjonalparkene i Nord-Gudbrandsdal. *Arbeidsdokument SM/2246/2011*. Oslo: Transportøkonomisk institutt. 26 s.
- Eagels, P. F. J. (2007). *Global Trends Affecting Tourism in Protected Areas*. Tourism and Protected Areas. Benefit beyond boundaries. Wallingford, UK: CAB International.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2008). Økonomiske virkninger av reiseliv i Voss 2007. *TØI rapport*: 45.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2010). Økonomiske virkninger av reiseliv i Buskerud i 2010. *TØI rapport*: 70.
- Farstad, E. & Dybedal, P. (2012). Økonomiske virkninger av reiseliv i Møre og Romsdal i 2011. *TØI rapport*: 65.
- Fedreheim, G. E. & Sandberg, A. (2008). Friluftsløven og allemannsretten i et samfunn i utvikling. *UTMARK* (1).
- FN-sambandet. (2015). *Konvensjon om biologisk mangfold*. Tilgjengelig fra: <http://globalis.no/Avtaler/Konvensjon-om-biologisk-mangfold> (lest 02.11).
- Forskr. om Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. (2002). *Forskrift om verneplan for Dovrefjell, vedlegg 1, vern av Dovrefjell - Sunndalsfjella nasjonalpark, Sunndal, Nesset, Oppdal, Lesja og Dovre kommuner, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Oppland FOR-2002-05-03-428*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2002-05-03-428?q=Dovrefjell-Sunndalsfjella> (lest 21.11).

- Forskrift om Breheimen nasjonalpark. (2009). *Forskrift om verneplan for breheimen. Vedlegg 1. Breheimen nasjonalpark, Skjåk, Lom og Luster kommunar, Oppland og Sogn og Fjordane FOR-2009-08-07-1064*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2009-08-07-1064?q=breheimen> (lest 21.11).
- Forskrift om Hardangervidda nasjonalpark. (1981). *Forskrift om vern for Hardangervidda nasjonalpark - Odda, Ullensvang og Eidfjord kommunar, Hordaland, Vinje og Tinn kommunar, Telemark, Hol, Nore og Uvdal kommunar, Buskerud FOR-1981-04-10-4830*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/1981-04-10-4830?q=hardangervidda> (lest 22.11).
- Forskrift om Jotunheimen nasjonalpark. (2014). *Forskrift om Jotunheimen nasjonalpark, Lom, Vågå, Vang, Luster og Årdal kommunar, Oppland og Sogn og Fjordane FOR-2014-11-14-1398*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2014-11-14-1398?q=jotunheimen> (lest 21.11).
- Forskrift om Reinheimen nasjonalpark. (2006). *Forskrift om verneplan for Reinheimen, vedlegg 1. Vern av Reinheimen nasjonalpark, Rauma, Norddal, Vågå, Lom, Skjåk og Lesja kommunar, Møre og Romsdal og Oppland FOR-2006-11-24-1302*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2006-11-24-1302?q=reinheim> (lest 21.11).
- Forskrift om Sjunkhatten nasjonalpark, N. (2010). *Forskrift om Sjunkhatten nasjonalpark/Dávga suoddjimpárkka, Bodø, Fauske og Sørfold kommuner, Nordland FOR-2010-02-05-131*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2010-02-05-131?q=sjunkhatten> (lest 21.11).
- Forskrift om vern av Dovre nasjonalpark. (2003). *Forskrift om verneplan for Rondane, vedlegg 2, vern av Dovre nasjonalpark, Dovre og Folldal kommuner, Oppland og Hedmark FOR-2003-10-24-1267*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2003-10-24-1267?q=dovre> (lest 21.11).
- Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark. (2003). *Forskrift om verneplan for Rondane, vedlegg 1, vern av Rondane Nasjonalpark, Dovre, Sel, Nord-Fron, Sør-Fron, Ringeby, Folldal og Stor-Elvdal kommuner, Oppland og Hedmark FOR-2003-10-24-1266*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2003-10-24-1266?q=rondane> (lest 21.11).
- Fossgard, K. & Stensland, S. (2014). Kompetanse for naturbasert reiseliv: En gjennomgang av studieplaner innen høyere utdanning i Norge. *UTMARK* (2).
- Fredman, P., Friberg, L. H. & Emmelin, L. (2005). *Friluftsliv och turism i Fulufjället*: Naturvårdsverket.
- Fredman, P., Wall Reinius, S. & Lundberg, C. (2009). *Turism i natur: Definitioner, omfang, statistikk*. Östersund: Östersund: Etour.
- Fredman, P., Stenseke, M. & Sandell, K. (2014). *Friluftsliv i förändring : studier från svenska upplevelselandskap*. Stockholm: Carlsson.
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov LOV-1814-05-17*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17?q=grl> (lest 26.09).
- Gundersen, V. & Bentsen, K. (2004). Arealplaner i skog. Registrering og utprøving av fire teorier i caseområde. Skogforsk.

- Gundersen, V., Andersen, O., Kaltenborn, B. P., Vistad, O. I. & Wold, L. C. (2011). Målstyrt forvaltning - Metoder for håndtering av ferdsel i verneområder. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning. 107 s.
- Gundersen, V. & Strand, O. (2014). Arealforvaltning i villreinområder: Fra gagn og ugagn til adaptive løsninger. *UTMARK*.
- Hagen, D., Erikstad, L., Systad, G. H., Moe, B., Eide, N. E., Svenning, M., Vistad, O. I., Veiberg, V. & Stien, A. (2014). Sårbarhetsvurdering i polare strøk: Norsk institutt for naturforskning.
- Hammer, T. (2007). Protected Areas and Regional Development: Conflicts and Opportunities. I: Mose, I. (red.) *Protected Areas and Regional Development in Europe*. Aldershot: Ashgate Pub. Co.
- Handels- og næringsdepartementet. (2007). *Regjeringens reiselivsstrategi: Verdifulle opplevelser – nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. næringsdepartementet, H.-o. 79 s.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162 (3859): 1243-1248.
- Haukeland, J. V. (2011). *Sustainable tourism development in a Norwegian national park area : exploring social aspects*. Ås: Department of Ecology and Nature Resource Management, Norwegian University of Life Sciences.
- Haukeland, J. V., Veisten, K., Grue, B. & Vistad, O. I. (2013). Visitors' acceptance of negative ecological impacts in national parks: comparing the explanatory power of psychographic scales in a Norwegian mountain setting. *Journal of Sustainable Tourism*, 21 (2): 291-313.
- Haukeland, J. V., Fossgard, K., Daugstad, K., Stokke, K. B. & Vistad, O. I. (2014). Naturforvalteres holdninger og forventninger til utvikling av naturbaserte reiselivsaktiviteter i norske nasjonalparker - en deskriptiv analyse basert på en internetbasert survey. *Arbeidsdokument MO/50539/2014*. Oslo: Transportøkonomisk institutt, TØI.
- Haukeland, J. V. S., Knut Bjørn. (2015). Nasjonalparkene – en ressurs for regional utvikling. *Plan* (02).
- Heiberg, M. M., Christensen, H. M. & Aas, Ø. (2005). Turisme i verneområder. Forprosjekt. *NINA rapport 87*. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning. 92 s.
- Hvaler kommune. (2010). *Kort og nyttig info om Hvaler*. Tilgjengelig fra: <https://www.hvaler.kommune.no/Om-hvaler/> (lest 03.12).
- Hågvær, S. & Huse, S. (2005). *Vern og forvaltning av Norsk natur NATF 200*: Landbruksbokhandelen.
- Iversen, E. K., Sandvik, K., Jakobsen, E. W., Løge, T. H., Høgskolen i Buskerud og, V., Menon Business, E. & Nærings- og, f. (2015). *Verdiskapingsanalyse av reiselivsnæringen i Norge : utvikling og fremtidspotensial*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/78e603ad6c8e432695d2bca64fe54d3f/verdiskapingsanalyse-av-reiselivsnaringen-sluttrapport-28--januar-2015.pdf>.
- Jacobsen, J. K. S. & Viken, A. (2014). *Turisme : fenomen og næring*. 4. utg. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. 3. utg. utg. Oslo: Abstrakt forl.
- Klima- og miljødepartementet. (2013). *Klima- og miljødepartementets historikk*: Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/historikk/id696/> (lest 25.02).

- Klima- og miljødepartementet. (2014). *Ansvarsområder og oppgaver i Klima- og miljødepartementet*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/id673/> (lest 13.10).
- Kommuneloven. (1993). *Lov om kommuner og fylkeskommuner LOV-1992-09-25-107*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-09-25-107?q=kommuneloven> (lest 13.10).
- Lundberg, A. K., Hongslo, E., Hovik, S. & Bay-Larsen, I. (2013). Hva skjer i den nye lokale forvaltningsmodellen for verneområder? En forskningsstatus. *UTMARK*, 1.
- Lundberg, C. & Fredman, P. (2012). Success factors and constraints among nature-based tourism entrepreneurs. *Current Issues in Tourism*, 15 (7): 649-671.
- Lundmark, L. & Stjernström, O. (2009). Environmental Protection: An Instrument for Regional Development? National Ambitions versus Local Realities in the Case of Tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9 (4): 387-405.
- McCool, S. (2009). Constructing partnerships for protected area tourism planning in an era of change and messiness. *Journal of Sustainable Tourism* (17:2): 133-148.
- Mehmetoglu, M. (2007). *Naturbasert turisme*. Bergen: Fagbokforl.
- Miljødirektoratet. (2010a). *Om Hardangervidda nasjonalpark*: Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonalparker/Hardangervidda/Hardangervidda-nasjonalpark/> (lest 29.11).
- Miljødirektoratet. (2010b). *Randsonene til verneområdene*. Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Verdiskaping-og-naturbasert-reiseliv/Randsonene-til-verneomradene/> (lest 24.10).
- Miljødirektoratet. (2013). *Om Jotunheimen nasjonalpark*: Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Norges-nasjonalparker/Jotunheimen/Jotunheimen-nasjonalpark/> (lest 20.11).
- Miljødirektoratet. (2014). *Konvensjonen om biologisk mangfold*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljostatus.no/Konvensjonen-om-biologisk-mangfold/> (lest 02.11).
- Miljødirektoratet. (2015a). *Norges nasjonalparker*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/nasjonalparker/> (lest 23.10).
- Miljødirektoratet. (2015b). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*. miljødirektoratet.no: Miljødirektoratet. 42 s.
- Miljødirektoratet. (u. å.). *Hardangervidda nasjonalpark*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/Global/dokumenter/tema/verneomr%C3%A5der/Nasjonalparker/Hardangervidda.pdf> (lest 28.11).
- Miljødirektoratet. (u.å.-a). *Om miljødirektoratet*: Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://miljodirektoratet.no/no/Om-Miljodirektoratet/> (lest 19.10).
- Miljødirektoratet. (u.å.-b). *Verdensarvkonvensjonen*: Miljødirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Internasjonalt/Internasjonale-avtaler/Verdensarvkonvensjonen/> (lest 20.11).
- Miljøverndepartementet. (2012). *Kommuneplanens arealdel*. Miljøverndepartementet. 133 s.
- Mose, I. (2007). *Protected areas and regional development in Europe : towards a new model for the 21st century*. Ashgate studies in environmental policy and practice. Aldershot: Ashgate Pub. Co.
- Nasjonalparkene Rondane Dovrefjell Sunndalsfjella*. (u.å.-a). Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparker.org/nasjonalparkene/rondane-nasjonalpark/> (lest 04.12).

- Nasjonalparkene Rondane Dovrefjell Sunndalsfjella – Formålet med Dovrefjell.* (u.å.-b). Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparker.org/nasjonalparkene/dovrefjell-sunndalsfjella-nasjonalpark/fakta/> (lest 04.12).
- Nasjonalparkene Rondane Dovrefjell Sunndalsfjella Kulturhistorie.* (u.å.-c). Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparker.org/nasjonalparkene/dovrefjell-sunndalsfjella-nasjonalpark/kulturhistorie/> (lest 04.12).
- Nasjonalparkstyrene. (u. å.). *Ytre Hvaler Nasjonalpark.* Tilgjengelig fra: [http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Ytre Hvaler dok/Brosjyrer,%20kart%20og%20%C3%A5rsmelding/Oversiktskart%20over%20Ytre%20Hvaler%20nasjonalpark%20-%20A4.pdf?epslanguage=no](http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Ytre_Hvaler_dok/Brosjyrer,%20kart%20og%20%C3%A5rsmelding/Oversiktskart%20over%20Ytre%20Hvaler%20nasjonalpark%20-%20A4.pdf?epslanguage=no) (lest 28.11).
- Naturmangfoldloven. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) LOV-2009-06-19-100.* Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=nml> (lest 02.10).
- NHO Reiseliv. (2015). *NHO Reiseliv årsrapport 2014:* NHO Reiseliv. Tilgjengelig fra: <http://www.nhoreiseliv.no/kunnskapsbase/nho-reiselivs-arsrapport-2014/> (lest 25.11).
- Norges nasjonalparker. (2015). *Norges nasjonalparker.* Tilgjengelig fra: <http://designmanual.norgesnasjonalparker.no/> (lest 23.10).
- Nærings- og handelsdepartementet. (2012). *Destinasjon Norge : nasjonal strategi for reiselivsnæringen:* Nærings- og handelsdepartementet.
- Odden, A. (2008). *Friluftsliv og ungdom : tradisjon og trender:* Direktoratet for naturforvaltning.
- Pedersen, K. (2001). Friluftsliv som turisme. I: Viken, A. (red.) *Turisme. Tradisjoner og trender,* s. 197-206. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Pileberg, S. (2015). Verden vil ha ekte opplevelser. *Fjell og vidde,* 6: 104-112.
- Plan- og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling LOV-2008-06-27-71.* Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71?q=pbl> (lest 04.12).
- PROTOUR. (u. å.). PROTOUR - Dynamiske forvaltningsperspektiver på reiselivsutvikling i norske nasjonalparker. 12 s.
- Rondanevegen. (u.å.). *Velkommen til Rondanevegen.* Tilgjengelig fra: <http://www.rondanevegen.no/no/> (lest 04.12).
- St.meld. nr. 39 Friluftsliv (2000-2001). *Friluftsliv— Ein veg til høgare livskvalitet.* Oslo: Klima- og miljødepartementet.
- St.prp. nr. 65 (2002-2003). *Tilleggsbevilninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003.* Finansdepartementet.
- Statens naturoppsyn. (u.å.). *Organisering og ansatte.* Tilgjengelig fra: <http://www.naturoppsyn.no/om-sno/> (lest 01.12).
- Store norske leksikon. (2014). *allmenningens tragedie:* Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: [https://snl.no/allmenningens tragedie](https://snl.no/allmenningens_tragedie) (lest 27.11).
- Thorsnæs, G. & Askheim, S. (2015). *Jotunheimen.* snl.no: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/jotunheimen> (lest 04.12).
- Veisten, K., Grue, B., Haukeland, J. V., Dybedal, P. & Lindberg, K. (2010). *Turisters bruk av nasjonalparkene i Nord-Gudbrandsdalen og deres holdninger til området, naturen og nye tilrettelegginger.* TØI arbeidsdokument SM/2175/2010. Upublisert manuskript.
- Velvin, J., Krogh, E. & Vedeid, P. O. (2012). Når enden er god er vel allting godt? Vern av Trillemarka-Rollagsfjell - styringsprosesser, deltakelse og politiske nettverk. *UTMARK.*

- Visitnorway. (2012). *Brand platform for Norway as a tourist destination*. Visitnorway.org: Visitnorway. Tilgjengelig fra: <http://visitnorway.org/wp-content/uploads/2013/03/Brand Platform Norway tourist destination.pdf> (lest 01.12).
- Zachrisson, A., Sandell, K., Fredman, P. & Eckerberg, K. (2006). Tourism and protected areas: motives, actors and processes. *International Journal of Biodiversity Science & Management*, 2 (4): 350-358.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no